

Chronicon

GENERALIA

S. Norbertus

107. — Charles M.A. CASPERS, *Norbertus (non?) eucharisticus. Beschouwingen over Norbertus van Gennep als eucharistische heilige*, in S. VAN DE PERRE (ed.), *Omgang met norbertijner heiligen*, zie nr. 110, pp. 9-20. — De auteur beaamt het eerder recente inzicht dat Norbertus helemaal niet de held is van de traditionele eucharistische vroomheid. Anderzijds stelt hij dat Norbertus actief was in de periode dat een andere, 'christocentrische' eucharistische vroomheid — gericht op de geestelijke vereniging met Christus door middel van de communie — zich aan het ontwikkelen was. Als kind van zijn tijd betoonde hij grote eerbied voor het sacrament van de eucharistie en de werkelijke tegenwoordigheid van Christus hierin. De bronnen laten echter niet toe om te concluderen dat Norbertus op creatieve wijze heeft bijgedragen tot de verdere ontwikkeling van deze 'christocentrische' eucharistische vroomheid. (H.J.)

108. — *Norbert (saint)*, dans Agnès GERHARDS, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, Fayard, [Paris], 1998, pp. 417-418. (H.J.)

109. — Alfons K.L. THIJSS, *Antwerpen, internationaal uitgeverscentrum van devotieprenten 17de-18de eeuw*, (Miscellanea Neerlandica, dl. VII), Peeters, Leuven, 1993.

Afb. 59: «S. NORBERTVS... Admodum... Patri P.F. Michaeli Maldonato Congregationis Hispanicae Ordinis Praemonstratensis Procuratori generali, nec non Cœnobij S. Norberti in vrbe Matritensi Suppriori dignitissimo Carolus Collaert D[edit] C[onsecravit]q[ue]», burijngravure door C. Collaert, uitgave Jan Galle, 253 x 195 mm (pp. 100-101).

Afb. 65: H. Norbertus, met op de achtergrond de toren van de kathedraal van Antwerpen, burijngravure uitgegeven door Michiel Bunel, 108 x 82 mm (p. 117). (H.J.)

Hagiographia

110. — In de voormalige abdij van Rolduc te Kerkrade vond op 16 mei 1998 de achtste contactdag plaats georganiseerd door de Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden. De meer dan zestig deelnemers ontvingen het boekje met de teksten van de lezingen S. VAN DE PERRE (ed.), *Omgang met norbertijner heiligen. Achtergronden en*

vormgeving van de heiligenverering in de orde van Prémontré, (Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden. Bijdragen van de contactdag, dl. VIII), Brussel, 1998, 82 pp. Achtereenvolgens vinden we er Charles M.A. CASPERS, *Norbertus (non?) eucharisticus. Beschouwingen over Norbertus van Gennep als eucharistische heilige*, pp. 9-20; Anneke B. MULDER-BAKKER, *De kluizenaar Gerlach van Houthem, Rolduc en de orde van Premonstreyt*, pp. 21-30; Herman Th.M. LAMBOOIJ, *Hagiografie in een Fries klooster*, pp. 31-49 en Leo C. VAN DYCK, *De vernieuwde aandacht voor de norbertijner heiligen en hun iconografie in de zeventiende eeuw*, pp. 51-74. De auteur van de laatste bijdrage brengt een prachtig overzicht, met een rijke bibliografie in de voetnoten, van de geweldige ontwikkelingen binnen de orde in de genoemde periode op het vlak van de eigen hagiografie en de bijhorende iconografie. (L.V.D. en H.J.)

111. — *Ordensheilige*, in *Communicantes. Schriftenreihe zur Spiritualität des Prämonstratenserordens*, XI, 1998, 104 S. (H.J.)

P. DE PEUTER, *De glasramen van de abdijkerk van Tongerlo*, zie nr. 320.

S. Gerlachus

112. — Peter Jan MARGRY en Charles CASPERS (ed.), *Bedevaardplaatsen in Nederland*, dl. II: *Provincie Noord-Brabant*, Meertens Instituut en Uitgeverij Verloren, Amsterdam-Hilversum, 1998, 1017 pp. — De verering van de heilige kluizenaar Gerlach was in het algemeen succesvol in landelijke gemeenschappen, waar zijn hulp vaak door landbouwers werd ingeroepen. Zo werd hij sinds 1867 vereerd in de toen opgerichte parochie Hooze Zwaluwe (gemeente Drimmelen). De eerste pastoor van Hooze Zwaluwe, Petrus Klijzen, werd in 1877 naar Loon op Zand overgeplaatst. Daar propageerde hij eveneens de verering van Sint-Gerlach. Zie René JACOBS, *Hooze Zwaluwe*, in *o.c.*, pp. 464-467 en Jeroen VAN DE VEN, *Loon op Zand*, *ibidem*, pp. 550-554 en p. 33. Ook in het norbertinessenklooster Sint-Catharinadal te Oosterhout werd Gerlach vereerd, zie aldaar. (H.J.)

S. Hermannus Joseph

113. — K. STOOKER und T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, wie Nr. 120, meldt die folgenden fünf Handschriften des Werkes von HERMANN JOSEF VON STEINFELD, *Revelatio nova itineris et passionis undecim millium virginum*:

Nr. 125 (S. 48-49): BRÜSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Nr. 8027 (Cat. 3429), Fol. 290v° — 316, 15. Jh. — Diese Handschrift wurde möglicherweise von den Klarissen in Antwerpen geschrieben.

Nr. 678 (S. 224): 's-GRAVENHAGE, Koninklijke Bibliotheek, 71 H 6 (Cat. 762), Fol. 1-57, circa 1475. — Die Handschrift stammt aus dem Kloster Groenendaal zu Hoeilaart, wo sie wohl auch geschrieben wurde.

Nr. 697 und 699 (S. 230-231): GRONINGEN, Universiteitsbibliotheek, PEIP 9, Fol. 133-167, circa 1490. — Der mittlere Teil dieser Handschrift (Fol. 133-168) stammt wohl aus dem St. Cäciliakloster zu Hoorn, die anderen Teile aus dem St. Clarakloster ebendort.

Nr. 976 (S. 327): BRÜSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Nr. 3402-03 (Cat. 3427), Fol. 118-139v°, 15. Jh., eine Handschrift aus dem Regularisensenkloster Marienpoel zu Oegstgeest.

Nr. 1341 (S. 443): LEIDEN, Universiteitsbibliotheek, Ltk 272, Fol. 118-209v°, 1462, eine Handschrift aus dem Hendrik Adamans-Haus der Schwestern vom Gemeinen Leben zu Zutphen. (H.J.)

S. Siardus

114. — René JACOBS, *Huijbergen*, in P.J. MARGRY en C. CASPERS (ed.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, dl. II, zie nr. 112, pp. 483-486 en p. 30.

— De heilige Siardus werd in Huijbergen (gemeente Woensdrecht) vereerd vanaf omstreeks 1626. De prior van het wilhelmietenklooster aldaar, tevens pastoor van de parochie, nam het initiatief, na contacten met de abdij van Tongerlo. Met de verwoesting van de parochiekerk in 1944 kwam er een einde aan de verering. (H.J.)

Ordo Praemonstratensis

115. — *Prémontrés*, dans Agnès GERHARDS, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, Fayard, [Paris], 1998, pp. 486-487. (H.J.)

Hermannus Tornacensis

116. — HERMAN OF TOURNAI, *The Restoration of the Monastery of Saint Martin of Tournai*, translated with an introduction and notes by Lynn H. NELSON, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 1996, xxix-248 pp., 2 genealog. (L.V.D.)

Architectura

117. — Dirk VAN DE PERRE, *De culturele horizon van het middeleeuwse kerkgebouw (12de-16de eeuw), in het bijzonder bij de premonstratenzers. Vergelijkende cultuurhistorische studie van zijn intellectuele en functionele context*, 2 delen, onuitgegeven proefschrift aangeboden tot het bekomen van de graad van doctor in de Geschiedenis, Katholieke Universiteit Leuven, 1998, 290-CXL pp., promotor prof.dr. J. GOOSSENS, co-promotor prof.dr. R. BAUER. — Na eerst voor de genoemde periode de algemene opvattingen omtrent de architectuur van het kerkgebouw te hebben uiteengezet, situeert de auteur binnen dit kader de premonstratenzers, met expliciete aandacht voor de invloed van de cisterciënzers en voor de verschillen tussen Prémontré en Maagdenburg. In een tweede deel herhaalt hij deze werkwijze met betrekking tot enkele deelaspecten van het kerkgebouw: de altaarraimte, het koor, de plaats van de lekenbroeders en van de zusters in de dubbelkloosters, de inrichting van het

midden van de kerk, de plaats van het volk en de plaats van de doden. De kerken van de zusterkloosters komen in de studie niet aan bod. De auteur besluit dat «alhoewel naar de vorm de orde van Prémontré het kerkplanmodel van C  teaux heeft overgenomen, haar kloosterkerken naar hun liturgische functie grondig van die van de cisterciënzers verschillen. Ook de bedelordekerk verschilt functioneel van de premonstratenzerkerk, terwijl er omgekeerd een grote gelijkenis is tussen de premonstratenzerkerk en de seculiere kapittelkerk. Het kanonikaal karakter van de premonstratenzerkerk is hierbij de doorslaggevende factor» (p. 289). De talrijke goedgekozen illustraties vormen een wezenlijke bijdrage bij de tekst. Dit onuitgegeven proefschrift kan vrij worden geconsulteerd in enkele universiteitsbibliotheken en wetenschappelijke instellingen in Nederland en België. (H.J.)

PARTICULARIA

Antwerpen, Sint-Michiels

118. — Maurits SMEYERS, *Vlaamse miniaturen van de 8ste tot het midden van de 16de eeuw. De middeleeuwse wereld op perkament*, Davidsfonds, Leuven, 1998, 528 pp., talrijke afbeeldingen, alle in kleur. Van dit prachtige boek bestaat ook een Engelstalige versie *Flemish Miniatures from the 8th to the mid-16th century. The medieval world on parchment*, Brepols, Turnhout, 1999. Door het ontbreken van een plaatsnamenindex is het niet mogelijk alle voormalige premonstratenzer handschriften systematisch op te sporen. In paragraaf 5 van hoofdstuk 2 bespreekt de auteur *Topstukken uit het premonstratenzermilieu* (pp. 99-109). Hij besluit: «Men kan zich [...] de vraag stellen in hoeverre de premonstratenzers aan de oorsprong staan van een eigen bijbeltype, en of hierin hun eigen denkwereld wordt weerspiegeld. Het is thans voorbarig die vragen te beantwoorden. In ieder geval heeft deze orde in de 12de eeuw een belangrijk mecenaat uitgeoefend» (p. 109). De algemene bibliografie hierbij wordt achteraan apart vermeld (p. 508).

De auteur bespreekt zeer kort de verluchting van het missaal van de Sint-Michielsabdij:

BERCHEM (ANTWERPEN), Sint-Willibrorduskerk: Missaal van de Sint-Michielsabdij, 12de eeuw, afb. fol. 116 (pp. 100-101). (H.J.)

119. — In *Scarabee*, archeologisch magazine, nr. 30 (oktober 1997), p. 14, staat een nota met foto betreffende *Sporen van verdwenen abdij te Antwerpen opgegraven*. — Op een bouwterrein nabij de Sint-Michielskaai aan de zuidkant van het Antwerps stadscentrum zijn grote funderingsmassieven blootgelegd, toegeschreven aan de voormalige Sint-Michielsabdij, in 1830 uitgebrand en nadien gesloopt. De opgraving betreft de kruisbeuk en een stuk van de zuidelijke zijbeuk van het schip, met name funderingsmuren, soms 2 meter dik, van de nieuwe kloosterkerk uit de

vijftiende eeuw, tevens resten van enkele grafkelders en meerdere kistgraven. De nota sluit met de zin: «Of er nog iets van de gevonden resten bewaard zal blijven, is nog allerm minst zeker». (H.v.B.)

120. — Karl STOOKER en Theo VERBEIJ, *Collecties op orde. Middel nederlandse handschriften uit kloosters en semi-religieuze gemeenschappen in de Nederlanden*, dl. II: *Repertorium*, (Miscellanea Neerlandica, dl. 16), Uitgeverij Peeters, Leuven, 1997.

Nr. 126 (p. 49): BRUGGE, Groot Seminarie, nr. 457: JAN VAN RUUS-BROEC, *Vanden gheesteliken tabernakel*, 104 fol., circa 1400-1450; het is niet bekend uit welke periode het ex-libris op fol. 3 stamt: «Bibliothece S. Michaelis Antwerp. N. 40. L. z.». (H.J.)

121. — E. PERSOONS, *Handschriften uit de Nederlanden in Frankrijk*, dl. I: *De Parijse bibliotheken (behalve de Bibliothèque Nationale)*, (Bibliografische inleiding tot de Belgische kloostergeschiedenis vóór 1796, dl. XII), Algemeen Rijksarchief Publ. 2625, Brussel, 1998, 79 pp. De volgende handschriften zijn afkomstig uit de Sint-Michielsabdij:

Nr. 57 (p. 20): Bibliothèque de l'Arsenal, hs. 3149: *L'istioire du roy Ponthus*, 102 fol., 15de eeuw.

Nr. 131 (p. 33): Bibliothèque Mazarine, hs. 367: *Breviarium. Pars hiemalis*, perkament, 116+173 fol., 15de eeuw. In het bezit van de abdij van Grimbergen en daarna van deze van Sint-Michiels te Antwerpen. Zie *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, pp. 334-338.

Nr. 215 (p. 47): Bibliothèque Mazarine, hs. 1415: BARTOLUS DE SAXO-FERRATO, *Lectura super 2^a parte inforciati* (boeken 30-36 van de Digesten), 359 fol., 15de eeuw. (H.J.)

122. — *Prévôté de l'abbaye Saint-Michel d'Anvers, à Nederokkerzeel*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 228-229. (H.J.)

123. — Constant VAN DE WIEL, *Visitatieverslagen van Paulus Pelsmaker, deken van Vilvoorde (1574-1577). Bouwstenen van de vroege Contrareformatie in het aartsbisdom Mechelen*, (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, dl. CXVII), Leuven, 1997. — De visitatieverslagen van de parochie Nederokkerzeel (gemeente Kampenhout), bediend door religieuzen van de Sint-Michielsabdij, vinden we pp. 87-90. De auteur publiceert de Latijnse tekst van het visitatieverslag van 1575 en de veranderingen en bijvoegingen tegenover dit verslag van de visitatie in 1577. (H.J.)

124. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks*, (Algemeen Rijksarchief. Toegangen in beperkte oplage, dl. 459), Algemeen Rijksarchief Publ. 2566, Brussel, 1997, 630 pp. Kaarten met betrekking tot de Sint-Michielsabdij:

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 539: «Caerte van Beerschot» (gemeente Antwerpen), Petrus Stijnen, 1766 (p. 96, nr. 276).

IBIDEM, nrs. 724-745: 22 kaarten door P. Ricquier, beëdigd landmeter in de Raad van Brabant, 1732-1736, afschriften van kaarten in het kaartboek van de Sint-Michielsabdij door Petrus Stoutaert, A. vander Hagen en Adam de Cnibbere, 1640-1641. Het originele kaartboek, waarin al deze kaarten voorkomen en nog veel meer, wordt bewaard te AVERBODE, Abdijarchief [= AAA.], III, register 26, zie *Anal. Praem.*, LXXXIV, 1998, p. 157, nr. 9. Om al deze kaarten terug te vinden in het werk van L. Janssens, zie *Index*, p. 568, onder *Antwerpen, Sint-Michielsabdij*, en de concordantietabel pp. 535-564, kol. 3 en 4.

IBIDEM, nr. 746: «Landt gelegen inden nieuwen polder van Oorderen» (gemeente Antwerpen), door F. vander Straeten, 1723 (p. 96, nr. 278). IBIDEM, nr. 747: «Stuck landts gelegen in 't Hagenbroeck bijvanck van Lier», kaart door P. Ricquier, afschrift van een kaart van P. Stoutaert uit 1641. Deze laatste kaart komt niet voor in AAA., III, reg. 26, wel de beschrijving van genoemd stuk land op p. 98 (p. 114, nr. 348).

IBIDEM, nr. 1487: plan van de abdij (20 september 1802) (p. 264, nr. 926). (H.J.)

125. — A. THIJSS, *Antwerpen, internationaal uitgeverscentrum van devotieprenten 17de-18de eeuw*, Leuven, 1993, zie nr. 109.

Afb. 53: Onze-Lieve-Vrouw op de Akker te Minderhout, anonieme burijngravure, 130 x 141 mm (p. 89). Minderhout nabij Hoogstraten was een parochie van de Sint-Michielsabdij. (H.J.)

Arnstein

126. — M. SMEYERS, *Vlaamse miniatures*, wie oben Nr. 118, S. 106. Im Zusammenhang mit der Besprechung von maasländischen Prämonstratenser-Handschriften des 12. Jahrhunderts weist der Autor kurz auf die Bibel von Arnstein hin (LONDON, British Library, Harley Ms. 2798-99). Für diese Handschrift soll die Bibel von Floreffe als direkte Vorlage gedient haben. (H.J.)

127. — Gerda C. HUISMAN, *Catalogus van de middeleeuwse handschriften in de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, (Miscellanea Neerlandica, Band XIV), Peeters, Leuven, 1997. Darin S. 59-65 mit 3 Abbildungen: Hs. 96, 15. Jh., Papier, 35 fol., 205 x 140 mm, «Liber S. Marie in Aristen de arte» aus dem Kloster Arnstein stammend. Inhalt: *De arte moriendi*, *Carmen defuncti*, *De contemptu mundi*, *Speculum peccatoris*, Glaubensbekenntnisse und GERARDUS DE VLIEDERHOVEN, *Cordiale*. (H.J.)

Auxerre, Saint-Marien

128. — Mireille CHAZAN, *Jean de Mailly et la chronique de Robert d'Auxerre: hagiographie, histoire et «autorité»*, dans *Archivum Fratrum Praedicatorum*, LXVIII, 1998, pp. 117-133. Vers 1225-1230, Jean de Mailly publica un légendier abrégé. La chronique universelle de «Robert

d'Auxerre est une source utile pour Jean de Mailly, lui permettant si besoin est de dater avec précision des saints ou des faits d'histoire religieuse, lui fournissant des récits facilement intégrables dans son légendier, puisque déjà 'abrégés', ou des distiques que les prédicateurs pourront facilement utiliser dans un sermon. La *Chronique* lui apporte aussi des éléments nécessaires pour 'éprouver' les textes que le *Decretum Gelasianum* impose de traiter avec prudence. Mais elle n'a pas 'd'autorité'; 'l'autorité' s'attache aux textes cités comme 'authentiques' par le *Decretum Gelasianum* et aux écrits des saints. Pour Jean de Mailly, l'histoire n'est que la servante de l'hagiographie, même s'il s'agit d'une servante bien utile» (p. 133). (H.J.)

Averbode

129. — *Abbaye d'Averbode*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 188-194. (H.J.)

130. — M. SMEYERS, *Vlaamse miniaturen*, zie nr. 118. De auteur geeft een commentaar bij de verluchting van het evangeliarium van Averbode. Op basis van de bijgevoegde heiligenkalender betwijfelt hij of dit handschrift oorspronkelijk voor Averbode werd gemaakt, al is er wel een samenhang met handschriften uit het milieu van de premonstratenzers, zeker met de bijbel van Floreffe. Ook de nauwe band met de emailkunst wordt beklemtoond:

LUIK, Bibliothèque générale de l'Université, ms. 363C: *Evangeliarium van Averbode*, circa 1150-1180, afb. fol. 16 v°, 17 en 17 v° (pp. 103-106).

Verder wijdt de auteur nog enkele alinea's aan opdrachten van miniaturen voor Averbode in het begin van de zestiende eeuw (pp. 461-462). (H.J.)

131. — Geertrui VAN SYNGHEL, *Editie van schepenoorkonden van 's-Hertogenbosch. Dertien oorkonden als supplement op het eerste deel van het Oorkondenboek van Noord-Brabant (1261-1311)*, in D.P. BLOK, e.a. (ed.), *Datum et actum. Opstellen aangeboden aan Jaap Kruisheer ter gelegenheid van zijn vijftenzestigste verjaardag*, (Publicaties van het Meertens Instituut, dl. XXIX), Amsterdam, 1998, pp. 395-423. De auteur publiceert pp. 403-404 een tot nu toe onuitgegeven oorkonde: AVERBODE, Abdijarchief, I, oorkonden nr. 212, 11 juni 1261, het betreft de verkoop van een jaarrente uit de tiend te Weelde (gemeente Ravels). (H.J.)

132. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 394 (p. 137): AVERBODE, Norbertijnenabdij, IV, hs. 266 [nr. 11 is een foutieve aanduiding]: statuten van het Diestse begijnhof door Nicolaus ESSCHIUS, 16de eeuw. Nr. 790 (p. 262): IBIDEM, IV, hs. 323 [nr. 8 is een foutieve aanduiding]:

gebedenboek, 16de eeuw, afkomstig uit het regularissenklooster Sint-Agnes te Maaseik.

Nr. 979 (p. 328): IBIDEM, IV, hs. 316 [nr. 3 is een foutieve aanduiding]: psalmen met getijden voor de feestdagen, circa 1450, afkomstig uit het tertiarissenklooster Catharinenberg te Oisterwijk.

Nr. 990 (pp. 331-332): IBIDEM, IV, hs. 205 [nr. 1 is een foutieve aanduiding]: statuten van de cisterciënzerinnenabdij Maagdendal te Oplinter, 1568. (H.J.)

133. — T. MORREN, *Het dekenaat Diest (1599-1700)*, zie nr. 315. Binnen het dekenaat Diest bezat de abdij van Averbode het begevensrecht over de parochies Messelbroek en Testelt (beide gemeente Scherpenheuvel-Zichem). Bovendien celebreerde een priester uit de abdij vanaf 1662 op zon- en feestdagen in de kapel van Wolfsdonk (een kapel van Langdorp, gemeente Aarschot). Verder wordt nog de invloed van de aartsbroederschap van de H. Drievuldigheid genoemd die in 1662 in de abdijkerk werd opgericht (pp. 269-270 en 311). *Bijlage I* geeft de lijst van de pastoors tijdens de behandelde periode, voor Messelbroek pp. 398-399, voor Testelt pp. 404-405. Van 1587 tot 1609 hadden beide parochies dezelfde parochiepriester. De eerste deken van Diest (1599-1603) en latere bisschop van Roermond, Jacobus van den Borgh (1560-1639), was van circa 1590-1591 tot Kerstmis 1600 professor in de theologie van de Averbodse abdijsamenleving, die toen omwille van de oorlog in haar refugehuis in Diest verbleef (p. 48). (H.J.)

134. — P.J.V. DEKKERS, *Toponymische kanttekeningen bij het domein Sterksel van de abdij van Averbode (17de eeuw)*, in *Naamkunde*, XXVII, 1995, pp. 189-233. Sterksel (gemeente Heeze-Leende) was een oud domein van de abdij, met een oppervlakte van meer dan 1500 hectare (zie *Anal. Praem.*, LXXII, 1996, pp. 80-108). Naast een korte historische inleiding en een besluit over het bodemgebruik — voornamelijk vee-telebedrijf — bespreekt de auteur de etymologie van de plaatsnaam Sterksel, van de begrenzing van het domein, de naamgeving van de vijf hoeven en de naamgeving van de percelen. (H.J.)

135. — IDEM †, *De uitbating van de kloosterhof Sterksel door de abdij van Averbode van de veertiende tot de zeventiende eeuw*, in *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, XV, 1998, pp. 13-80. De jonge historicus uit Sterksel P.J.V. Dekkers (°1964) overleed op 12 augustus 1997. A.J.A. BIJSTERVELD en K.A.H.W. LEENDERS schreven een *Ten geleide bij het artikel van P.J.V. Dekkers, ibidem*, pp. 8-9, met een kort commentaar, gevolgd door de *Bibliografie van P.J.V. Dekkers (1964-1997)*, pp. 10-12. De bibliografie bevat 27 titels, voor een groot gedeelte over Sterksel en de onmiddellijke omgeving. Bovenstaand artikel is een bewerking van de hoofdstukken 9 en 10 uit de doctoraalscriptie van de auteur, zie *Anal. Praem.*, LXXII, 1996, p. 157, nr. 8. (H.J.)

136. — P.J.V. DEKKERS, *De stichting van de abdij van Averbode en het klooster Keizerbos in het graafschap Loon*, in *De Maasgouw*, CXVI, 1997, pp. 219-232. Dit artikel komt uit het vierde hoofdstuk van de in voorgaand nummer genoemde doctoraalscriptie van de auteur. Het brengt geen nieuwe gegevens aan over de stichting van de abdij van Averbode. (H.J.)

137. — *Fascinerende Facetten van Vlaanderen. Over Kunst en Samenleving*, tentoonstelling Lissabon 1998 en Antwerpen 1998-1999, Antwerpen, Brugge, Gent, 351 pp.; Engelse uitgave onder de titel *The Fascinating Faces of Flanders. Through Art and Society*. Alle in de catalogus beschreven voorwerpen worden in kleur afgebeeld. Uit de abdij van Averbode zijn afkomstig de nummers: B27, C3, C5, C10, C11, C12, C13, C16, C18 en D39. (H.J.)

138. — Eddy EXELMANS, *Averbode. Register Baptismalis, Matrimonialis et Mortuorum 1626-1797*, in *Het Neteland. Driemaandelijks tijdschrift voor Geschiedenis, Familiekunde en Heemkunde* (voorheen H.K.W.), XXV, 1998, pp. 82-99. — Hoewel Averbode pas een zelfstandige parochie werd in 1803, gebeurden er voordien reeds dopen, huwelijken en begrafenissen in de abdijskerk van niet-leden van de abdij, namelijk van personeelsleden, gasten, toevallige passanten of bewoners uit de onmiddellijke omgeving die bij overstroming van de Demer de eigen parochiekerk niet konden bereiken. Het 'parochieregister' hierover berust in het parochiearchief te Averbode, een kopie is voor onderzoekers toegankelijk in het Loois Archief- en Documentatiecentrum, gevestigd in het gemeentehuis van Tessenderlo. E. Exelmans publiceerde een alfabetische lijst van alle overledenen, met naast de datum van het overlijden en/of de begrafenis ook de plaats en de omstandigheden van het overlijden, de begraafplaats (kerkhof, kerk, kloostergang,...), het beroep en de plaats van afkomst van de overledene. (H.J.)

139. — A. THUIS, *Antwerpen, internationaal uitgeverscentrum van devotieprenten 17de-18de eeuw*, Leuven, 1993, zie nr. 109.

Afb. 46: *Onze-Lieve-Vrouw van Kortenbos*, burijsgravure door Theodoor Jonas van Merlen, 1642, 97 x 128 mm. Gegraveerd op verzoek van de norbertijnen van Averbode, in wier parochie Kozen de kapel van Kortenbos lag. Tegelijk werd aan de minderbroeders van Sint-Truiden belet hun prentje van hetzelfde heiligdom te verspreiden (p. 78, zie ook pp. 40 en 125). (H.J.)

140. — Gerard ROOIJAKKERS, *Hooge Mierde*, in P.J. MARGRY en C. CASPERS (ed.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, dl. II, zie nr. 112, pp. 457-464 en Richard DE BEER, *Macharen*, *ibidem*, pp. 567-573. Zie ook de afbeelding p. 528 van de kerk van Lage Mierde, een parochie van de abdij van Postel.

In de parochie Hooge Mierde (gemeente Reusel-De Mierden), bediend door norbertijnen van Averbode, werd van oudsher de heilige Odrada vereerd. Deze verering gaat vrijwel zeker terug op een vroege cijn-relatie van goederen van Averbode in Mierde met Alem, waar Odrada begraven werd. Uit veiligheidsoverwegingen werd de Odradarelik omstreeks 1648 van Hooge Mierde overgebracht naar de abdij van Averbode en van daar in 1654 naar Balen, de geboorteplaats van Odrada, waar de parochiekerk eveneens vanuit Averbode werd bediend. Norbertijn pastoor Cornelius Philips begon in 1805 in Hooge Mierde met de bijzondere verering van de heilige Cornelius.

In 1663 werd door bemiddeling van Gregorius Bedix, norbertijn van Averbode en afkomstig uit Macharen (gemeente Oss) een relik en dus ook de verering van de heilige Odrada naar Macharen overgebracht. Hier had de abdij van Sint-Truiden van oudsher goederen, beheerd vanuit de proosdij van Alem. (H.J.)

141. — Tom VERSCHAFFEL, *Historici in de Oostenrijkse Nederlanden (1715-1794). Proeve van repertorium*, (Studiecentrum 18de-eeuwse Zuidnederlandse Letterkunde. Cahiers, dl. XV), Facultés universitaires Saint-Louis, Brussel, 1996, 113 pp. De volgende medebroeders van Averbode worden vermeld: *Ambrosius Aertnijs (begin 18de eeuw)* (p. 11), A. Aertnijs leefde van 1643 tot 1710, het artikel over hem van T.J. GERITS in *Limburg*, XLVIII, 1969, pp. 229-238 is vergeten in de bibliografie; — *Jan... (Candidus) Caenen (1749-1811)* (pp. 21-22), de auteur zegt: «Waar hij daarna [dit is na de opheffing van de abdij] verbleef, blijft onduidelijk». Caenen woonde vele jaren en stierf in het Begijnhof te Diest; — *Adriaan Trudo Salé (of Sallé) (1726-1782)* (p. 88); — *Judocus (Augustinus) van Boterdael (1702-1777)* (p. 95); — *Stephanus Petrus van der Steghen (1644-1725)* (p. 99); — *Ambrosius van Hulsel (1744-1798)* (p. 104). De auteur vermeldt niet in de bibliografie het uitgegeven necrologium van Averbode, zie *Anal. Praem.*, LIV-LX, 1978-1984 in bijlage. (H.J.)

142. — Frans DOPERÉ en Bart MINNEN, *De verborgen romaanse toren (2de helft 11de eeuw) in de Sint-Pieterskerk te Rotselaar*, in *Monumenten en Landschappen*, XVI, 1997, nr. 6, pp. 38-54. Bij een oppervlakkige beschouwing lijkt de toren van de Sint-Pieterskerk te Rotselaar van relatief recente datum, namelijk van het midden van de negentiende eeuw toen de neogotische kerk werd gebouwd. Dit is echter maar schijn. Door nauwkeurig architecturaal onderzoek kwam een bijna vergeten Romaanse toren opnieuw aan het licht. Bovendien blijkt dat deze toren bijna integraal bewaard is.

Op basis van de stilistische overeenkomsten tussen sokkel, kapiteel en dateerbare sokkels en kapitelen elders kunnen de auteurs de bouw van de Rotselaarse kerktoeren situeren in de tweede helft van de elfde eeuw. Deze datering sluit tegelijk zeer goed aan op de overdracht door de

bisschop van Luik in 1044 van een vierde van de kerk aan het Sint-Bartholomeuskapittel in dezelfde stad, zodat wellicht dit kapittel de opdrachtgever was. (H.J.)

143. — Bart MINNEN, e.a., *De Sint-Pieterskerk van Rotselaar 1844-1848. Een nieuwe kerk met oude wortels*, V.z.w. 150 jaar kerkwijding St.-Pieter Rotselaar, 1998, 232 pp. — In 1280 schonk de heer van Rotselaar het patronaatsrecht van de kerk aldaar aan de abdij van Averbode. Vanaf die tijd tot 1834 en opnieuw sinds 1994 zijn norbertijnen van Averbode pastoor van Rotselaar. In 1844 werd de middeleeuwse kerk grotendeels afgebroken en vervangen door een neogotisch kerkgebouw. De Romaanse toren uit de tweede helft van de elfde eeuw bleef echter bewaard, al is hij aan de buitenkant volledig aan het oog onttrokken. Bovendien werd heel wat afbraakmateriaal gerecupereerd evenals talrijke kunstvoorwerpen. Een van de bewaarde kelken werd in 1838 gekocht van oud-pastoor N.J. Dierckx, de eerste superior te Averbode (pp. 157-159, kleurafb. XXI). Verder bevindt zich in de kerk het wapenschild van F.H. van Panhuysen, abt van Averbode (1725-1736) en afkomstig van Rotselaar (pp. 207-208). Een bewaarde gewelfsleutel uit circa 1500 toont een Lam Gods met omgewende kop, het wapenschild van de abdij (pp. 210-211). In de pastorie wordt een fragment bewaard van een graduale uit de tweede helft van de veertiende eeuw (pp. 225, kleurafb. XIV). Een fragment van de twaalfde-eeuwse doopvont kwam terecht in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel (pp. 204-206). (H.J.)

144. — François VAN GEHUCHTEN, *Is 't geen school dan is 't kerk... De zusters van Christelijke Scholen in parochie en onderwijs te Klein-Vorst (Laakdal)*, Laakdalse Werkgroep voor Geschiedenis en Heemkunde, Laakdal, 1998, 432 pp. Dit boek, geschreven naar aanleiding van de honderdjarige aanwezigheid van de zusters in de parochie, behandelt zowel de geschiedenis van de parochie als van de zusters. De Sint-Niklaasparochie te Klein-Vorst (Vorst-Meerlaar) scheidde zich pas in 1803 officieel af van de Sint-Gertrudisparochie, een oude parochie van de abdij van Averbode. De auteur geeft een lange lijst van de kapelaans die van 1616 af uit Groot-Vorst de kapel bedienden (p. 14). De eerste twee pastoors (1803-1835) van de nieuwe parochie waren norbertijnen van Averbode, daarna kwamen er seculiere geestelijken. Later kreeg de parochie toch nog meerdere witheren van Averbode als pastoor of onderpastoor. (H.J.)

145. — Philippe GODDING, art. *Lefèvre, Fernand*, dans *Nouvelle biographie nationale*, t. IV, Bruxelles, 1997, pp. 249-250. L'historien F. Lefèvre (1892-1978), en religion Placide, était prémontré d'Averbode et dès le début membre de la rédaction d'*Analecta Praemonstratensia* et de la Commission Historique de l'Ordre dont il devint président en

1962. En tant qu'archiviste aux Archives générales du Royaume (1922-1957), il travailla en étroite collaboration avec son frère Joseph (1893-1977), conservateur aux Archives générales, cf. Robert WELLENS, art. *Lefèvre, Joseph*, *ibidem*, pp. 250-252. (H.J.)

146. — Carla WALSchAP, Bruno WALSchAP en Harold POLIS (ed.), *Gerard Walschap. Brieven 1921-1950*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 1998, 1462 pp. Deze uitgave bevat negenentwintig brieven (1931-1934) van de Vlaamse letterkundige G. Walschap (1898-1989) en een van zijn echtgenote aan Emiel Valvekens (1897-1944), norbertijn van Averbode. Het betreft een betreurenswaardig conflict tussen de pater en de auteur in verband met het financieel beheer van het tijdschrift *Hooger Leven*. Verder zijn er nog vier brieven uit dezelfde periode aan abt G.P. Crets, aan de directeur van de uitgeverij L.P. Robberechts en aan de abdij van Averbode. Zie ook *Anal. Praem.*, LXX, 1994, p. 320, nr. 239. (H.J.)

147. — Benjamin André GAILLIAERDE O.Praem., *De norbertijnenabdij van Averbode*, Uitgeverij Altiora Averbode, 1998, 29 x 37 cm., 124 pp. Kunstboek met 68 tekeningen van de abdij van Averbode, een aantal in kleur. Huub GERITS O.Praem. verzorgde het tekstgedeelte: passende bijbelteksten met commentaar en een summieri toelichting van het afgebeelde. Sim DOCKX schreef een aantal poëtische teksten. (H.J.)

148. — Jozef VAN OSTA O.Praem., *Commissie-ethiek en moraaltheologie: impasse of uitdaging? Een onderzoek van het Engelse Warnock-Committee en het Franse Comité Consultatif National d'Éthique in het licht van de christelijke ethiek*, proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van doctor in de Godgeleerdheid, Katholieke Universiteit Leuven, 1998, XLII-412 pp., promotor prof.dr. Paul SCHOTSMANS. (H.J.)

149. — Frans DANEELS O.Praem., *Soppressione, unione di parrocchie e riduzione ad uso profano della chiesa parrocchiale*, in *Ius Ecclesiae. Rivista internazionale di diritto canonico*, X, 1998, pp. 111-148. (H.J.)

150. — Bart MESOTTEN O.Praem., *Een verre vogel. Tweede haikoe-boek*, Uitgeverij Pelckmans, Kapellen, 1998, 541 pp. (H.J.)

Beauport

151. — Alfred LEVITOUX, *De Beauport à Etables. Pierre Robert, chanoine prémontré, prieur-recteur d'Etables 1718-1795*, Etables, 1995, 12 pp. Brochure réalisée par le curé de la paroisse. P. Robert était curé à Etables depuis 1754. Sous la Révolution, il refusa de prêter le serment. Il fut arrêté et décéda à Guincamp (voir *Anal. Praem.*, LXVIII, 1992, pp. 292-294). (H.J.)

Belgique

152. — C. VLEESCHOUWERS, *Vente des biens nationaux*, (Archives générales du Royaume. Instruments de recherche à tirage limité, t. CXLV), Archives générales du Royaume Publ. 1861, Bruxelles, 1993, 184 pp. Cet ouvrage traite du fonds *Affiches de vente des Domaines Nationaux/Aanplakbiljetten voor de Verkoop der Nationale Goederen*, 1795-1813. Il contient M.C. TIHON, *Vente des biens nationaux (ordre chronologique)*, pp. 5-18 et *Table alphabétique par origine des biens nationaux aliénés compris dans les affiches de ventes des domaines*, pp. 19-184. Cette dernière liste cite, avec de nombreuses ventes, les monastères prémontrés de Saint-Michel à Anvers (p. 151), Averbode (p. 76), Berne à Vilvorde (p. 33), Bonne-Espérance (p. 40), Dielegem (pp. 69-70), Gempe (pp. 80-81), Grimbergen (pp. 86-87), Heylisseem (pp. 93-94), Leliëndaal à Malines (pp. 105-106), Ninove (pp. 129-130), Park (pp. 139-140) et Tongerlo (p. 169), ainsi que nombre de leurs paroisses en ce qui concerne la vente des cures, églises, bénéfices, confréries. Le monastère des chanoines réguliers de Saint Augustin à Bois-Seigneur-Isaac est également repris dans la liste (pp. 39-40).

Des renseignements sur le contexte général à propos de ces ventes se trouvent dans l'étude de François ANTOINE, *La vente des biens nationaux dans le département de la Dyle*, (Archives générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces. Centre de services et réseau de recherche, t. V), Archives générales du Royaume Publ. 2543, Bruxelles, 1997, 544 pp. (H.J.)

Bellelay

153. — Edgar LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, Deutscher Verlag für Kunstwissenschaft, Berlin 1996, 2 Teile mit durchgehender Paginierung, 648 Seiten. — Nach seinem Buch *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster im Mittelalter* (Schriften zur Kunstgeschichte, Band 2), Berlin 1957, 50 S. + 20 Tafeln, worin er die Bibliotheken der Prämonstratenser-Klöster Brandenburg, Havelberg, Magdeburg, Rot, Schäftlarn, Schussenried, Steinfeld, Steingaden und Tepl kurz vorstellte, publiziert E. LEHMANN nun ein weiteres prächtiges Werk. In seinem Vorwort erläutert er, warum das Werk erst nach der so genannten «Wende» erscheinen konnte.

Im ersten Teil, dem Textteil, behandelt der Autor die Bibliotheken im allgemeinen, von circa 1550 bis etwa 1800, zeitlich in vier Perioden unterteilt. Er würdigt ausführlich die Lage, die Gestalt, die Ausstattung und die Ausschmückung der Bibliothek, dazu für das 18. Jahrhundert auch die ikonographischen Programme, jeweils mit Unterabschnitten für die verschiedenen Regionen. Den zweiten Teil bildet ein Katalog, in dem einzelne Bibliotheken vorgestellt werden. Hier finden wir zahlreiche Fotos — wovon die meisten noch aus den 50er Jahren stammen, als der Autor die Bibliotheken selbst besuchte — und durchweg auch einen

Lageplan der Bibliothek im Gesamtgrundriß der Abtei. In den Einzeldarstellungen wird jeweils auf den allgemeinen Teil und auf die Abbildungen Bezug genommen. Selbstverständlich wird auch die Bibliographie nicht vergessen. Ein Orts- und Personenverzeichnis sowie ein ausführliches Künstlerverzeichnis beschließen den Band.

Unter den Prämonstratenser-Bibliotheken findet sich *Bellelay* auf S. 405. (H.J.)

Berne

154. — Berne, in A. WENDEHORST en S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, zie nr. 162, p. 19. (H.J.)

155. — Peter Jan MARGRY, *Berlicum*, in IDEM en C. CASPERS (ed.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, dl. II, zie nr. 112, pp. 90-95; Paul VAN GEEST, *Hedikhuizen*, *ibidem*, pp. 371-373; Gerard ROOIJAKKERS, *Heeswijk*, *ibidem*, pp. 373-381; P.J. MARGRY en Kees VAN DEN OORD, *Bokhoven*, *ibidem*, pp. 121-130 en pp. 17-18; K. VAN DEN OORD, *Elshout*, *ibidem*, pp. 276-286. — In het zeer degelijke werk van P.J. Margry en C. Caspers wordt onder een aantal plaatsen de abdij van Berne te Heeswijk zeer expliciet vernoemd. Onder andere in verband met de parochie Berlicum (gemeente Sint-Michielsgestel), waar sinds 1784 de heilige Cunera wordt vereerd. Dezelfde heilige wordt vanaf dezelfde tijd eveneens vereerd in Heeswijk zelf en sinds 1892 in Hedikhuizen (gemeente Heusden), eveneens een parochie van Berne. Verder wordt de verering van de heilige Cornelius en de rol van de norbertijnen hierbij in de aloude parochie Bokhoven (gemeente 's-Hertogenbosch) uitvoerig besproken, evenals de verering van Onze-Lieve-Vrouw en de heilige Martelaren van Gorcum — met Adrianus en Jacobus — in de eveneens sedert vele eeuwen door de abdij van Berne bediende parochie Elshout (gemeente Heusden). (H.J.)

156. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 169 (pp. 63-64): HEESWIJK, Abdij van Berne, nr. 2, 165 fol., circa 1475-1500. Deze codex zou in 1572 reeds in het bezit zijn geweest van de abdij van Berne.

Nr. 170 (p. 64): UTRECHT, Museum Het Catherijneconvent, BMH 61: getijden- en gebedenboek, 145 fol., circa 1500-1525. Het handschrift is waarschijnlijk in de abdij van Berne totstandgekomen; waarschijnlijk heeft het niet altijd aan de abdij toebehoord, want het bevat ook andere middeleeuwse bezittersaantekeningen; tot 1887 was het in het bezit van de abdij van Berne te Heeswijk.

Nr. 629 (p. 208): HEESWIJK, Abdij van Berne, Archief afd. II, B 8: *Kroniek van St. Geertrui te 's-Hertogenbosch*, circa 1500-1525, vermoedelijk afkomstig uit het Sint-Geertrudisklooster van Den Bosch.

Nr. 1065 (pp. 357-358): IBIDEM, nr. B 7, circa 1550-1600; afkomstig uit het birgittijnen- en birgittinessenklooster Mariënwater in Rosmalen. (H.J.)

157. — *Abbaye de Berne, à Vilvorde*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 195-198. (H.J.)

Bethlehem

158. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 1039 (p. 348): LEEUWARDEN, Provinciale Bibliotheek van Friesland, nr. 687 Hs.: *Ordinarius Praemonstratensis*, 236 fol., 1566. De drie opdrachtgeefsters, Syts Keympes Donya, zuster Syts Burmanya ende Ansck Burmanya, die zichzelf «geestelycke personen» noemen, hebben niet alleen dit handschrift laten schrijven, maar ook de tekst uit het Latijn laten vertalen. De kosten die dit met zich meebracht waren voor hun rekening. De kopiist, Augustinus Hendrickzn toe Wanswirdt, was tevens de vertaler. (H.J.)

Bois-Seigneur-Isaac

159. — *Prieuré de Bois-Seigneur-Isaac à Braine-l'Alleud*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 263-266. (H.J.)

160. — K. STOOKER et T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, cf. n° 120. N° 989 (p. 331): BRUXELLES, Bibliothèque Royale, n° 13524 (cat. 3658): la fondation de la chapelle à Bois-Seigneur-Isaac et les miracles qui y eurent lieu, 40 fol., 1468. (H.J.)

161. — Le 19 février 1999, Constantin Louis Spillemaeckers (°1900) est décédé en l'abbaye de Grimbergen. Il était membre de cette abbaye et doyen d'âge de l'Ordre. De 1942 à 1950, il fut administrateur de l'abbaye de Bois-Seigneur-Isaac, à l'époque encore indépendante. De 1953 à 1962, il fut procureur-général de l'Ordre à Rome. (H.J.)

Bolanden

162. — Alfred WENDEHORST und Stefan BENZ, *Verzeichnis der Stifte der Augustiner-Chorherren und Chorfrauen*, in *Jahrbuch für fränkische Landesforschung*, LVI, 1996, S. 1-110. Bei allen aufgeführten Stiften bieten die Autoren sowohl einen kurzen Überblick zur Geschichte als auch zur Bibliographie. Darin S. 22 das Stift und spätere Prämonstratenser-Kloster Bolanden. (H.J.)

Bollingen

163. — *Oberbollingen. Kapelle St. Meinrad*, in Bernhard ANDERES, *Bollingen SG*, (Schweizerische Kunstführer, Serie 46, Nr. 457), Gesellschaft für Schweizerische Kunstgeschichte, Bern 1989, S. 16-18. Direkt am Zürichsee, zwei Kilometer seeaufwärts von Bollingen, steht die Kapelle St. Meinrad. Diese Kapelle wurde im 17. Jahrhundert an jener Stelle erbaut, wo in der Mitte des 13. Jahrhunderts für kurze Zeit das Prämonstratenserinnen-Kloster Bollingen stand. (H.J.)

Bonlieu

164. — Dominique-Marie DAUZET, prémontré de l'abbaye de Mondaye, pour l'obtention du doctorat en *Histoire des religions et des systèmes de la pensée* écrivit la biographie de la fondatrice du couvent des soeurs norbertines de Bonlieu (Drôme) avec pour titre *Mère Marie de la Croix Odiot de la Paillonne. Première abbesse des norbertines de Bonlieu (Drôme) (1840-1905)*, Ecole Pratique des Hautes-Etudes en Sorbonne, Section des Sciences religieuses, Paris, 1998, 773 pp., sous la direction de M. Claude LANGLOIS. (L.V.D.)

Bonne-Espérance

165. — M. SMEYERS, *Vlaamse miniaturen*, cf. n° 118, pp. 99-101. L'auteur traite brièvement les enluminures de quelques manuscrits provenant de la très riche bibliothèque de l'abbaye de Bonne-Espérance:

BRUXELLES, Bibliothèque Royale, ms. II 2524: Bible de Bonne-Espérance, 1132-1135, ill. fol. 168 v°.

IBIDEM, ms. II 2530: AUGUSTINUS, *Epistolae*, fin 12^e siècle, ill. fol. 1 v°.

IBIDEM, ms. II 2532: ISIDORUS MERCATOR, *Decretales*, fin 12^e siècle.

MONS, Université de Mons-Hainaut, Bibliothèque, ms. 333/352: FLAVIUS JOSEPHUS, *Antiquitates Judaicae*, vers 1155, ill. fol. 2 v°. (H.J.)

166. — Maurice DEBUISSET, *Feluy, l'église au milieu du village*, Société de Recherche Historique et Folklorique de Seneffe, 1984, 76 pp., ill.

IDEM, *Feluy, la cure et les curés du XII^e au XX^e siècle*, s.l., 1992, 55 pp.

En 1177, Robert et Hugo d'Harvengt donnèrent l'autel de Feluy à l'abbaye de Bonne-Espérance. Le dernier prémontré curé de la paroisse est décédé en 1816. Le presbytère fut construit en 1712. (H.J.)

167. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, cf. n° 124: BRUXELLES, Archives générales du Royaume, Cartes et plans. Deuxième série, n°s 4569-4572: quatre plans de construction de l'église de Thorem-bais-Saint-Trond (commune de Perwez), non datés, levé à la requisition de l'abbaye de Bonne-Espérance (pp. 284-285, n°s 1040-1043). (H.J.)

Brabant

168. — Philippe MURET, *Guide des fonds et collections des Archives générales du Royaume. Archives ecclésiastiques du Brabant*, tome II: *Abbayes, prieurés, chartreuses*, (Archives générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces. Guides, t. XXXIX), Archives générales du Royaume Publ. 2671, Bruxelles, 1998, 388 pp. — Le but de ce guide est, en premier lieu, de synthétiser les informations éparpillées dans les nombreux inventaires du fonds des Archives ecclésiastiques des Archives générales du Royaume à Bruxelles, en tenant compte des mises à jour nécessitées par les acquisitions nouvelles et les

transferts, sans prétendre toutefois à une révision totale des instruments de recherche existants. En second lieu, le guide présente, outre une bibliographie générale sur le monachisme en Occident, en Belgique, en Brabant, et sur les règles monastiques concernées, des notices bibliographiques sur chacun des ordres religieux traités ici, puis pour chaque établissement dont l'historique est préalablement esquissé. Ce volume correspond à l'inventaire de A. D'HOOP, *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, t. III: *Abbayes*, Bruxelles, 1922, qu'il couvre totalement, y compris ses divers suppléments (*Avant-propos*, pp. 7-8). (H.J.)

Bucilly

169. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. L'église Notre-Dame à Aubenton (Aisne) conserve 14 miséricordes du XVII^e siècle à têtes d'anges et têtes d'hommes, à fruits qui proviendraient de l'abbaye de Bucilly. (M.P./D.M.D.)

Cappenberg

170. — Jean-Claude SCHMITT, *Les dimensions multiples du voir. Les rêves et l'image dans l'autobiographie de conversion d'Hermann le Juif au XIII^e siècle*, in: *Micrologus* 6 (1998) 1-27. (U.G.L.)

Chotěšov

171. — Milan HLINOMAZ, *Chotěšovský probošt Zachariáš Mauricius Bandhauer* [† 1657], in *Bibliotheca Strahoviensis*, III, 1997, S. 252-254, Abb. (H.J.)

Churwalden

172. — Uta BERGMANN, *Die ehemalige Prämonstratenser Klosterkirche St. Maria und Michael in Churwalden*, (Schweizerische Kunstführer, Serie 62, Nr. 611), Gesellschaft für Schweizerische Kunstgeschichte GSK, Bern 1997, 36 Seiten. — Im Jahre 1472 zerstörte ein Brand die Kirche, die daraufhin über den romanischen Mauern neu errichtet wurde. Nach einigen Veränderungen im 18. und 19. Jahrhundert erfolgte 1967-1976 eine archäologisch-bauanalytische Untersuchung und eine Gesamtrestaurierung der ehemaligen Klosterkirche (S. 11-12). (H.J.)

Csorna

173. — In Veszprém wurde am 22. April 1998 eine kirchengeschichtliche Tagung gehalten, veranstaltet vom Erzbistum Veszprém, dem Pädagogischen Institut des Komitats Veszprém und dem Ungarischen Historischen Verein Zürich. Es ging um die Pastoralprobleme der Katholischen Kirche an der Jahrtausendwende: Gedanken und Sorgen.

Andreas E. Kovács aus Csorna referierte über *Premontrei lelképásztorkodás a 13. és a 20. században* (= Prämonstratensische pastorale Tätigkeit im 13. und 20. Jahrhundert). (A.E.K.)

174. — Die Berzsényi-Dániel-Komitatsbibliothek und die Stadt Szombathely gaben 1998 einen Sammelband heraus: *Szombathelyi tudós tanárok* (= Gelehrte Professoren aus Szombathely). Darin Seite 112-135 der Beitrag von Péter TOTH, *Szenczy Imre 1798-1860*. Zu Szenczy siehe auch die folgende Nummer. (A.E.K.)

175. — Zum 200. Jahrestag der Geburt von Imre Szenczy, des ehemaligen Propstes des Stiftes Csorna, hielten die Berzsényi-Dániel-Komitatsbibliothek, das Savaria Museum und die Stadt Szombathely am 29. Oktober 1998 eine Gedenksitzung mit folgendem Programm: Zsuzsanna FERENCZI, *Die Bibliographie des I. Szenczy*; Péter TOTH, *Erinnerung an einen vergessenen Altsprachler*; István SZABO, *Die botanische Tätigkeit des I. Szenczy in Keszthely*; Abt Ödön L. HORVATH, *Die theologische Tätigkeit des I. Szenczy*; Lajos BALOGH, *Das in Szombathely bewahrte Herbarium des I. Szenczy*. Nach der Gedenksitzung wurde die Ausstellung des Herbariums eröffnet. — Imre Szenczy wurde am 8. Juli 1798 in Szombathely geboren, trat am 16. Oktober 1814 in den Prämonstratenser-Orden ein und wurde am 8. September 1821 zum Priester geweiht. Danach war er Gymnasiallehrer in Keszthely und Szombathely (ab 1843 Gymnasialdirektor in Keszthely und ab 1850 in Szombathely). Am 2. April 1858 zum Propst von Csorna ernannt, wurde er am 26. Juni 1858 von seinem Bruder Ferenc, Bischof von Szombathely, zum Abt geweiht. Er starb am 2. März 1860 in Csorna. — Imre Szenczy entfaltete eine rege wissenschaftliche und literarische Tätigkeit. Seine Abhandlungen, Beiträge und Rezensionen erschienen in den Zeitschriften *Tudománytár*, *Athenaeum*, *Figyelmező*, *Magyar Szépirodalmi Szemle* und *Uj Magyar Múzeum*. Er übersetzte ins Ungarische: Franz von Sales, *Philothea*; Julius Caesar, *De bello gallico*; Tacitus, *Agricola*, *Annales*; Quintilianus, *De institutione oratoria*. (A.E.K.)

176. — Der Ungarische Historische Verein Zürich lud zu einer Sommervolkshochschule vom 9. bis 15. August 1998 in die ungarische Stadt Tapolca ein. Thema: Die ungarische bürgerliche Revolution und der Freiheitskrieg in den Jahren 1848-1849. Bei diesem 150jährigen Gedenken referierte Andreas E. Kovács über *Az 1848-1849-es események és a magyar premontreiek* (= Die historischen Ereignisse der Jahre 1848-1849 und die ungarischen Prämonstratenser). (A.E.K.)

Dielegem

177. — *Abbaye de Dielegem, à Jette-Saint-Pierre*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 199-203. (H.J.)

Doksany

178. — Pavel R. POKORNÝ, *Česká premonstrátská památka v Salcburku*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 9-14, mit Abbildung und deutscher Zusammenfassung: «Im Salzburger Barockmuseum hat sich ein kleines versilbertes Holzfässchen mit zwei gemalten Wappen erhalten. Auf der Rückseite sind zwei Wappenschilde, über denen die Halbfigur des hl. Norbert zu sehen ist. Das Wappen kann man als das des Jan František Winkelburg, Abt des Prämonstratenserinnen-Klosters Doksany (1754-1782) identifizieren.» (H.J.)

Dryburgh

179. — K. STOOKER and T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, see no. 120. No. 561 (p. 188): CUYK, Sint-Agatha, hs. C 9, 220 fol., 1457, written in the cistercian nunnery Sibculo in Hardenberg, contains ADAM SCOT, *Soliloquium de instructione animae*, fol. 87-105. (H.J.)

180. — G.C. HUISMAN, *Catalogus van de middeleeuwse handschriften in de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, see no. 127.

Hs. 204: from the Bethlehem-monastery in Herent (canons-regular of St. Augustine), 206 fol., 1497, fol. 148 r° – 199 r°: ADAM PRAEMONSTRATENSIS, *Soliloquiorum de instructione animae libri II* (pp. 144-148). (H.J.)

181. — Die 16 Decembris MCMXCVIII, apud Pontificiam Studiorum Universitatem a S. Thoma Aquin. in Urbe, ad Lauream assequendam in Sacra Theologia, Rev. D. David JONES, *Can. Reg. di San'Antimo*, dioecesis Senen.-Collen.-Ilcinen., Doctoralem Dissertationem *An early Witness of the «Canonical Order». A Study in the Life and Teaching of Adam Scot, with particular reference to his understanding of the Rule of St Augustine palam ac feliciter defendit.* (B.A.)

Dünnwald

182. — *Dünnwald*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 30. (H.J.)

Eppenberg

183. — *Eppenberg*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 33. (H.J.)

Étival

184. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. L'abbé Antoine Daridant qui a officié de 1581 à 1609 avait donné les stalles de l'abbaye. (M.P./D.M.D.)

Floreffe

185. — M. SMEYERS, *Vlaamse miniaturen*, cf. n° 118, pp. 100-106. L'auteur commente les enluminures de la bible de Floreffe. A ce manuscrit biblique ont été ajoutées des *Annales*. Le rapport entre ce manuscrit et l'évangélaire d'Averbode est également traité, l'évangélaire de Floreffe y étant également cité:

BRUXELLES, Bibliothèque Royale, ms. 10527: Évangélaire de Floreffe, deuxième moitié 12^e siècle, ill. fol. 124 v° et 125.

LONDRES, British Library, Add. Ms. 17737-38: Bible de Floreffe, vers 1166, ill. 17738 fol. 3 v° et fol. 168. (H.J.)

186. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, cf. n° 124: BRUXELLES, Archives générales du Royaume, Cartes et plans. Deuxième série, n° 411: carte des biens à Grand-Leez (commune de Gembloux), réalisée par le géomètre L. Cobus en 1721 à la demande de B. Burlet, proviseur de l'abbaye de Floreffe. La carte a été présentée lors d'un procès entre monsieur De Wilmart et le prélat de Floreffe (pp. 227-228, n° 771). (H.J.)

France

187. — Dorothy et Henry KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, Editions de l'Amateur, Paris, 1986. Nous avait échappé la recension du livre de D. et H. Kraus suivi du répertoire de 400 stalles d'églises en France où les auteurs recensent pas moins de 7639 miséricordes pour 583 stalles répertoriées. Ils rappellent que les cathédrales, les abbayes et les collégiales ont eu besoin de stalles pour leurs chanoines ou leurs moines. Qu'elles soient dispersées aujourd'hui dans les églises paroissiales résultent des guerres, de la suppression des abbayes et couvents à la Révolution et de l'empressement que mirent les paroisses à en obtenir deux ou trois pour leurs églises. Les abbayes prémontrées ont souffert également de cette dispersion et il arrive que la provenance des stalles de l'une ou l'autre abbaye soit connue. (M.P./D.M.D.)

Frauenbreitungen

188. — *Frauenbreitungen*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 36. (H.J.)

Freistroff

189. — *Freisdorf*, dans A. WENDEHORST et S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, cf. n° 162, p. 37. (H.J.)

Frigolet

190. — Bernard ARDURA O.Praem., *La Réforme catholique. Renouveau pastoral et spirituel*, Éd. Messene, Paris, 1998, 224 pp.

191. — Elena DE FILIPPIS et Fiorella MATTIOLI CARCANO, *Guide to the Sacro Monte of Orta — Guide du Sacro Monte de Orta — Handbuch über den Sacro Monte von Orta*. Translated by Sandra M. SPENCE — Traduit par Bernard ARDURA O.Praem. — Übersetzt von Roberta PIRALI. Réserve Naturelle Spéciale du Sacro Monte de Orta, Orta San Giulio, 1998, 67 pp. + ill.

Füssenich (Zülpich)

192. — Franz-Josef VOGT, *Historische Orgeln im Stadtgebiet von Zülpich*, Neuss 1998 (= Rheinische Kunststätten, Heft 426). Darin Seite 8 und 9 zu den Orgeln in Füssenich ab 1716. (L.H.)

Gempe

193. — *Prieuré de l'Ile-Duc puis de Gempe, à Winge-Saint-Georges*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 224-226. (H.J.)

Geras

194. — *Geras*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 441, Abb. (H.J.)

Gödöllő

195. — Der Verein der prämonstratensischen Altstudenten von Gödöllő gab ein *Gedenkbuch* heraus, 230 Seiten mit 120 Abbildungen. Darin wird die Geschichte des Prämonstratenser-Instituts Gödöllő von den im Jahre 1923 begonnenen Bauarbeiten bis zur Neueröffnung des Gymnasiums im Jahre 1992 behandelt. Neben den Schul-Erinnerungen werden auch landes- und ordenshistorische Ereignisse geschildert, z. B. die sowjetische Belagerung Gödöllös 1944 sowie die Verstaatlichung und Inanspruchnahme des ganzen Prämonstratenser-Instituts für die Ungarische Landwirtschaftliche Universität im Jahre 1950. (O.F.)

196. — Der Bischof der Diözese Vác als zuständiger Ordinarius genehmigte die Errichtung einer Pfarrei im Universitätsviertel von Gödöllő, die von Prämonstratensern betreut wird, und beauftragte den Prälaten Peter Augustin Ullmann von Gödöllő mit den organisatorischen Vorbereitungen. Diese Prämonstratenser-Pfarrei wird die dritte katholische Kirchengemeinde in der Stadt Gödöllő sein. (O.F.)

Grimbergen

197. — *Abbaye de Grimbergen*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 204-207. (H.J.)

198. — E. PERSOONS, *Handschriften uit de Nederlanden in Frankrijk*, zie nr. 121, p. 33, nr. 131: PARIUS, Bibliothèque Mazarine, hs. 367:

Breviarium. Pars hiemalis, perkament, 116+173 fol., 15de eeuw. Dit handschrift was eertijds in het bezit van de abdij van Grimbergen en daarna van deze van Sint-Michiels te Antwerpen. Zie *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, pp. 334-338. (H.J.)

199. — C. VAN DE WIEL, *Visitatieverslagen van Paulus Pelsmaker, deken van Vilvoorde (1574-1577)*, zie nr. 123. De auteur publiceert de Latijnse tekst van de visitatie van 1574 en de veranderingen en bijvoegingen tegenover dit verslag van de visitaties van 1575 en 1577. De visitatieverslagen, volgens een vast schema opgemaakt, van de parochies Grimbergen, Ramsdonk (gemeente Kapelle-op-den-Bos) en Ruisbroek (gemeente Puurs), alle bediend door religieuzen van de abdij van Grimbergen, vinden we achtereenvolgens pp. 48-50, pp. 105-107 en pp. 111-114.

Op het ogenblik van de visitatie in 1574 werd de kapel van de wijk Borgt, afhankelijk van de kerk van Grimbergen, bediend door een religieus van de abdij van Middelburg, opgenomen door Grimbergen na de inname van Middelburg door de geuzen. (H.J.)

200. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nrs. 1194-1202: negen bouwplannen van de kerk van Ruisbroek (gemeente Puurs) uit 1780 door J.B. Thibaut, architect, voorgelegd in een proces tussen Herent en de abdijen van Sint-Bernards te Hemiksem, Affligem en Grimbergen. Ruisbroek was een parochie van de abdij van Grimbergen (pp. 272-273, nrs. 970-978).

IBIDEM, nr. 1224: kaart van goederen van de abdij van Grimbergen te Keerbergen, gemaakt in 1779 door landmeter J.B. van Nieuwenhuysen, op verzoek van G. van Dievoet, provisor van de abdij, voor het proces tussen de abdij en de regeerders van Keerbergen (pp. 168-169, nr. 553). IBIDEM, nr. 8814: kaart van Wommel en Relegem (gemeente Asse), gemaakt in 1769-1770 door landmeter C.J. Everaert op verzoek van de abt van de abdij van Grimbergen (p. 46, nr. 98). (H.J.)

Haarlem, Sint-Antoniusboomgaard

201. — *Haarlem, Antonius Eremita*, in A. WENDEHORST en S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, zie nr. 162, p. 43. (H.J.)

Hamborn (Duisburg)

202. — Ludger HORSTKÖTTER, *Johann Stael von Holstein, Abt von Hamborn (1487-1517)*, in: Alfred POTHMANN und Reimund HAAS, *Christen an der Ruhr*, Band 1, Pomp-Verlag Bottrop-Essen 1998, Seite 20-35, ein Lebensbild dieses für das Spätmittelalter typischen lebensfrohen adligen Abtes in der Auseinandersetzung mit seinem reformeifrigen Landesherrn, dem Herzog von Kleve. (L.H.)

Heinsberg

203. — Wolfgang PETERS, *Klosterrath und die Anfänge des Marienstifts in Heinsberg*, in: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 201 (1998), Seite 7-17. Sowohl Klosterrath als auch Heinsberg lagen damals im Gebiet des Bistums Lüttich. Dieser Beitrag bietet über die Einzeluntersuchung hinaus viele Gesichtspunkte, die zum Verständnis der Rechtsverhältnisse auch der übrigen vom rheinischen Adel gegründeten Kanonikergemeinschaften wichtig sind und die (nach Peters) erstmals in der Gründungsurkunde Klosterraths im Jahre 1108 festgelegt wurden: Entlassung aus der eigenkirchenrechtlichen Bindung, Vorbehalt der Vogtei für die Stifterfamilie, freie Wahl des Klostervorstehers und direkte Unterstellung unter den Diözesanbischof unter Ausschaltung von Archidiakon und Dechant. Was bisher in der Forschung übersehen wurde: Die Urkunde des Kölner Erzbischofs Philipp von Heinsberg vom Jahre 1180 bestätigte die Gründung des Marienstifts durch seine Eltern, wobei er aus der Gründungsurkunde Klosterraths vom Jahre 1108 die wesentlichsten Bestimmungen wörtlich übernahm. Diese Passagen werden von Peters bei der Neuedition der Urkunde von 1180 kenntlich gemacht. Eine Zugehörigkeit Heinsbergs zum Prämonstratenser-Orden ist erstmals für das Jahr 1232 bezeugt. (L.H.)

Heylissem

204. — *Abbaye d'Heylissem, à Hélécine*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 208-214. (H.J.)

205. — T. MORREN, *Het dekenaat Diest (1599-1700)*, zie nr. 315. Binnen het dekenaat Diest bezat de abdij van Heylissem het begevensrecht in de parochies Glabbeek, Zuurbemde (beide gemeente Glabbeek), Wersbeek (gemeente Bekkevoort) en Tielt Sint-Martinus (gemeente Tielt-Winge). Glabbeek en Zuurbemde hadden dezelfde pastoor, welke in Glabbeek woonde, vanaf 1659 verzorgde echter de onderpastoor van deze parochie de dienst in Zuurbemde. In Tielt Sint-Martinus stond de pastoor van Wersbeek aan het hoofd van de parochie, vanaf 1643 verzorgde de onderpastoor van Wersbeek er de diensten. In 1702 kreeg Tielt Sint-Martinus een eigen pastoor (p. 77). *Bijlage I* geeft de lijst van de pastoors tijdens de behandelde periode. We zien sommigen van hen als deservitor optreden in een nabuurparochie, zoals in Kapellen vanuit Glabbeek en in Molenbeek en Waanrode (gemeente Kortenaken) vanuit Wersbeek. (H.J.)

206. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, cf. n° 124: BRUXELLES, Archives générales du Royaume, Cartes et plans. Deuxième série, n° 356/1: plans des terres sises à Jodoigne, au Stocquoy et Molembeis Saint-Josse et à Piétrain. Réalisé en 1719 par le géomètre P. Collignons à la demande de l'abbé G. Brion. Cahier contenant 12 plans, 17 fol. (pp. 202-203, n° 682).

IBIDEM, n° 356/2: plan de quelques terres de l'abbaye à Piétrain et Piétremau (commune de Jodoigne), réalisé en 1719 par le géomètre P. Collignons à la demande de l'abbé G. Brion. Cahier contenant 5 plans, 12 fol. (p. 203, n° 685).

Voir également Tongerlo, n° 318, n°s 1210-1214. (H.J.)

Hopels

207. — *Hopels*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 50. (H.J.)

Houthem, Sint-Gerlach

208. — Anneke B. MULDER-BAKKER, *De kluizenaar Gerlach van Houthem, Rolduc en de orde van Premonstreyt*, in S. VAN DE PERRE (ed.), *Omgang met norbertijner heiligen*, zie nr. 110, pp. 21-30. (H.J.)

209. — Wolfgang PETERS, *Klosterrath und die Anfänge des Marienstifts in Heinsberg*, in: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 201 (1998), Seite 7-17. Darin wird Seite 14f auf die enge Bindung Houthems zum Kloster Heinsberg hingewiesen, das in der Anfangsphase noch nicht zum Prämonstratenser-Orden, sondern zum Verband von Klosterrath gehörte. Dem Generalkapitel der Prämonstratenser von 1232 blieb es vorbehalten, die Filiationsverhältnisse festzulegen. Damals hatten Houthem und Heinsberg noch einen gemeinsamen Propst als Klostervorsteher. (L.H.)

210. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. De volgende handschriften zijn uit het klooster te Houthem afkomstig:
Nr. 708 (p. 234): BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. IV 30: gebeden en andere teksten, 117 fol., 16de eeuw.
Nr. 709 (pp. 234-235): TILBURG, Universiteitsbibliotheek, KHS 13: meditaties en gebeden, 186 fol., na 1503. (H.J.)

Hradiško

211. — *Hradisch*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 450, Abb. (H.J.)

Ilbenstadt

212. — *Ilbenstadt*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 450-451. (H.J.)

Jasov

213. — *Jaas*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 453-454, Abb. (H.J.)

Keizerbos

214. — P.J.V. DEKKERS, *De stichting van de abdij van Averbode en het klooster Keizerbos in het graafschap Loon*, in *De Maasgouw*, CXVI, 1997, pp. 219-232. Zie nrs. 135 en 136. Voor de stichting van het zusterklooster omstreeks 1246 wordt vooral de nadruk gelegd op de rol van de heren van Horne hierbij. (H.J.)

215. — Jean COENEN, *Heeze. Geschiedenis van een schilderachtig dorp*, Rabobank, Heeze, 1998, 392 pp. In 1285 verkreeg het klooster Keizerbos het patronaatsrecht in Heeze (p. 27). (H.J.)

216. — Jan H. HANSSEN, m.m.v. Frits W.H. WINKELMOLEN, *Stamboom van de familie Win(c)kelmolen*, Baarlo, 1998, V-378 pp., met *Geschiedenis van de Winkelmolen. De eerste Winkelmolen 1377-1809*, pp. 7-14. De Winkelmolen, een watermolen te Neer, eigendom van het norbertinessenklooster Keizerbos, werd in 1377 in erfpacht gegeven en opnieuw in 1416. Naderhand zijn de erfpachters gedeeltelijk eigenaar geworden van de molen, aan dewelke ze ook hun familienaam ontleenden. Later heeft het klooster de eigendomsrechten gedeeltelijk kunnen terugkopen. De molen verdween volledig tussen 1809 en 1817. De bijdrage geeft de tekst met afbeelding van de erfpachtovereenkomst uit 1416 (AVERBODE, Abdijarchief, II, nr. 102), de tekst van de pachtovereenkomst uit 1776-1780 (IBIDEM, nr. 212) en een afbeelding van het portret van proost Gaspar Verellen (1762-1794), eveneens bewaard in de abdij van Averbode. (H.J.)

Keppel (Hilchenbach-Allenbach)

217. — Erwin ISENBERG, *Stift Keppel* (= Westfälische Kunststätten, Heft 80), Münster 1996, 28 Seiten, ein hervorragender Kirchenführer, der in seinen Skizzen die alte Klosterkirche aus der vorreformatorischen Zeit deutlich herausstellt und insbesondere auf die so genannte Nonnenempore aufmerksam macht. (L.H.)

Kinshasa, Notre-Dame de l'Assomption

218. — Norbert GEVAERTS, *Grand-chronique du Prieuré Notre Dame de l'Assomption à Kinshasa — Zaïre*, Tongerlo, 1994, 48 pp. Un récit avec de nombreuses données concrètes. La vie religieuse y a commencé en 1966, mais la chronique débute déjà en 1953-1954. (H.J.)

Klosters, Sankt Jakob

219. — Florian HITZ und Maria KASPER-KUONI, *Die Kirche St. Jakob in Klosters. 1493-1993 500 Jahre nach dem Chorbau*, Evangelische Kirchengemeinde, Klosters-Serneus 1993, 123 Seiten. — Außer dem Kirchengebäude wird auch die Geschichte der ehemaligen Prämonstratenser-

Propstei kurz vorgestellt. Im Jahre 1525 oder 1526 wurde hier die Messe abgeschafft und durch einen Wortgottesdienst reformatorischer Prägung ersetzt. (H.J.)

Koningsveld

220. — J.W.J. BURGERS, *De paleografie van de documentaire bronnen in Holland en Zeeland in de dertiende eeuw*, 3 delen met doorlopende paginering, Peeters, Leuven, 1995. Zoals de titel uitdrukt is dit werk een paleografische studie. Het klooster Koningsveld komt meermaals aan bod. Vijf verschillende handen uit het klooster worden vermeld over de periode 1261-1300 (pp. 199-280). Hoewel Koningsveld, ontstaan in 1251 of 1252, vanaf 1258 uitsluitend een norbertinessenklooster was, hebben alleen aan het convent verbonden mannelijke geestelijken oorkonden geschreven. Het gaat hier om een beperkt aantal stukken, namelijk 16 (of 20) en uit niets blijkt het bestaan van een Koningsveldse schrijfschool (pp. 470-471). In bijlage wordt een aantal oorkonden van het klooster uit de periode 1252-1300 opgesomd met verwijzing naar de editie. Sommige worden afgebeeld, waarbij de transcriptie wordt gegeven (bijlage 1, pp. 508-559). (H.J.)

Langenselbold

221. — *Langenselbold*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 58. (H.J.)

Lavaldieu

222. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. L'église abbatiale Saint-Remi de Lavaldieu a conservé 13 miséricordes du XVII^e siècle, constituées essentiellement de paires de têtes tournées l'une vers l'autre. (M.P./D.M.D.)

Leffe

223. — Dominique GOBLET, *Un nouvel orgue pour notre église abbatiale*, dans *Lettre de Leffe*, 1994, 1^{er} trimestre, pp. 5-12, avec compléments dans les numéros suivants jusqu'en 1997, 1^{er} trimestre. Un nouvel orgue de 16 pieds a été construit dans l'église abbatiale par la Manufacture Thomas de Ster-Francorchamps. L'orgue a été béni le 30 novembre 1996. Pour la composition, voir *art.cit.*, 1994, 1^{er} trimestre, pp. 10-11. (H.J.)

Lidlum

224. — G. DE LANGEN en H. MOL, *Het klooster Lidlum (in de Robles-atlassen)*, in R. DE VRIES, e.a. (ed.), *Caspar de Robles, de Friese Alva. Catalogus bij de tentoonstelling in het Rijksarchief in Fryslân, Leeuwarden*, Leeuwarden, 1998, pp. 37-43. (H.J.)

Louka

225. — *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny — výzdoba — ikonologie* [Le Monastère prémontré de Louka. Histoire — décoration artistique — iconographie], Okresní úřad Znojmo a Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Znojmo, 1997, 122 pp. (B.A.)

226. — *Znaim-Klosterbruck*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 557-558, Abb. (H.J.)

La Lucerne

227. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. L'église Saint-Pierre à Coutances (Manche) a recueilli les 66 miséricordes «décoratives» du XVI^e siècle provenant de l'abbaye de La Lucerne.

Les stalles avec 26 miséricordes à feuillages du XV^e siècle qui ont servi à remeubler l'église abbatiale de La Lucerne proviennent de l'église Saint-Sever (Calvados). (M.P./D.M.D.)

Marcheroux

228. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. Les stalles de l'église de La Houssoye (Oise) ayant conservé 18 miséricordes du XVI^e siècle à têtes d'hommes proviennent de l'abbaye de Marcheroux. (M.P./D.M.D.)

Marchtal

229. — In dem am 23.11.1998 eröffneten Thurn und Taxis-Museum in Regensburg sind u.a. der Abtsstab des Abtes Paulus Schmid (1729-1796), fünf Pektoralien und zwei Kelche aus Obermarchtal zu sehen. Vgl. Reinhold BAUMSTARK (Hg.), *Thurn und Taxis-Museum Regensburg. Höfische Kunst und Kultur*. München 1998, 148-157. (U.G.L.)

230. — *Obermarchtal*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 488. (H.J.)

Mariëngaarde

231. — Henri PLATELLE, *Le ministère pastoral dans une paroisse de Frise au XII^e siècle, d'après La vie de Frédéric de Hallum († 1175), prêtre séculier, puis chanoine prémontré, dans Le clerc séculier au Moyen Age. XXII^e Congrès de la Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur (Amiens, juin 1991)*, (Série Histoire Ancienne et Médiévale, t. XXVII), Paris, 1993, pp. 81-99. (H.J.)

232. — Herman Th.M. LAMBOOIJ, *Hagiografie in een Fries klooster*, in S. VAN DE PERRE (ed.), *Omgang met norbertijner heiligen*, zie nr. 110,

pp. 31-49. De auteur brengt een eerste inleiding op de door hem geplande heruitgave en vertaling van de *Gesta Abbatum Orti Sancte Marie*. Goede literatuuropgave. (H.J.)

233. — I. VAN 'T SPIJKER, *Een matte biografie, een heiligenleven met allure. De dertiende-eeuwse Vita Siardi*, in D.E.H. DE BOER, e.a. (ed.), *Het Noorden in het midden. Opstellen over de geschiedenis van de Noord-Nederlandse gewesten in Middeleeuwen en Nieuwe Tijd*, (Groninger Historische Reeks, dl. XVII), Assen, 1998, pp. 187-199. (H.J.)

Mariënweerd

234. — Bas VAN BAVEL, *Mill*, in P.J. MARGRY en C. CASPERS (ed.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, dl. II, zie nr. 112, pp. 611-613. Omstreeks 1160 verkreeg de abdij Mariënweerd een uithof te Mill. De kapel aldaar werd in de vijftiende eeuw herbouwd, later raakte ze in verval. Er is Mariaverering bekend van omstreeks 1700 tot aan het begin van de twintigste eeuw. De kapel werd in 1977-1980 herbouwd en wordt thans gebruikt als gemeentelijke trouwzaal. (H.J.)

Mechelen, Leliëndaal

235. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 681 (p. 225): BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. II 2047 (cat. 2415): *Cancellierboek*, 80 fol., circa 1450, afkomstig uit het norbertinessenklooster Leliëndaal. (H.J.)

236. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 155: gezicht op enkele huizen en erven te Mechelen, eigendom van L. Bernaerts en van het klooster Leliëndaal. Niet gedateerd. Voorgelegd in een proces tussen L. Bernaerts en het klooster in 1636 (pp. 241, nr. 811).

IBIDEM, nr. 426: plattegrond van het klooster. Niet gedateerd (p. 268, nr. 947).

IBIDEM, nr. 4687: plattegrond van een dreef van het klooster Leliëndaal te Bonheiden, gemaakt in 1642 door landmeter P. Vrancx (p. 111, nr. 338). (H.J.)

Middelburg, Onze-Lieve-Vrouw

237. — M.S. POLAK, *De abten van Middelburg (1123-1574)*, in *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, 1998, pp. 1-31. Van de Stichting Teekenacademie binnen de Stad Middelburg kreeg de auteur de opdracht, na kritisch onderzoek van alle beschikbare bronnen, een nieuwe lijst van de abten van de abdij van Middelburg op te stellen. Voor de periode tot het begin van de veertiende eeuw citeert hij in deze publicatie alle bewijsplaatsen, voor de

periode daarna tot de secularisatie van de abdij in 1574, wegens het te overvloedige materiaal, alleen de verwijzen. Dankzij de naderende voltooiing van het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland* kwamen voor de twaalfde en de dertiende eeuw voor het eerst de diplomatische bronnen zo goed als volledig beschikbaar. Inmiddels werd de nieuwe abtenlijst als plaquette aangebracht in de Wandelkerk in de voormalige abdij. (H.J.)

238. — IDEM, *De lijsten van Middelburgse abten (17e en 18e eeuw)*, in D.P. BLOK, e.a. (ed.), *Datum et actum*, zie nr. 131, pp. 331-345. Bij het onderzoek naar de abtenlijst van de abdij van Middelburg, zie vorig nummer, bekeek de auteur de waarde van de reeds bestaande abtenlijsten, de meeste daterend uit de zeventiende of de achttiende eeuw. Hij ontdekte dat deze allemaal teruggaan op een nu verloren lijstje dat misschien in het begin van de zeventiende eeuw te Antwerpen is opgesteld aan de hand van oorkonden afkomstig uit de abdij. Dit lijstje is echter volstrekt onbruikbaar. In bijlage naast elkaar de gereconstrueerde oude lijst en het resultaat van het nieuwe onderzoek. De kern van dit betoog vinden we reeds terug in de bijdrage vermeld in vorig nummer. (H.J.)

239. — J.W.J. BURGERS, *De paleografie van de documentaire bronnen in Holland en Zeeland in de dertiende eeuw*, 3 delen met doorlopende paginering, Peeters, Leuven, 1995. Zoals de titel uitdrukt is dit werk een paleografische studie. In de abdij van Middelburg worden zeven verschillende scriptores herkend, over de periode 1223-1293 (pp. 172-250). In de synthese over de scriptores van de abdij van Middelburg (pp. 281-287) lezen we: «Het lijkt er dus op dat het Westvlaamse schrift eerst werd nagevolgd in Middelburg, waarna elementen eruit werden overgenomen door Dordtse scribenten. De zuid-noord-richting waarin naar men aanneemt in de Middeleeuwen de culturele beïnvloeding heeft plaatsgevonden — van Vlaanderen via Zeeland naar Holland — lijkt derhalve ook aantoonbaar bij de schrijfgewoonten» (p. 287). Verder wordt vastgesteld dat in Middelburg gedurende de hele dertiende eeuw buiten de abdij geen scriptores geïdentificeerd werden die werkzaam waren voor de magistraat (pp. 467-469). In bijlage wordt een aantal oorkonden voor de abdij uit de periode 1190-1295 opgesomd, met verwijzing naar de editie. Sommige worden afgebeeld, waarbij de transcriptie wordt gegeven (bijlage 1, pp. 508-559). (H.J.)

Mildenfurth

240. — Herbert EICHORN, *Schloß Mildenfurth — ein Beitrag zur Nachnutzung der Mildenfurter Klosteranlage*, in: *Jahrbuch des Museums Reichenfels-Hohenleuben*, Heft 43, Hohenleuben 1998, Seite 53-62. Es betrifft den Umbau der gewaltigen romanischen Klosterkirche zum Schloßbau der Renaissance. (L.H.)

Milevsko

241. — Jan ADAMEK und Jiří FRÖHLICH, *Torzo náhrobníku milevského opata Františka († 1405)*, in *Bibliotheca Strahoviensis*, III, 1997, S. 249-251, Abb. (H.J.)

242. — Ervín Antonín WEYRAUCH, *Dějiny kláštera, města a panství Milevska sepsané léta 1841* [*Histoire du monastère, de la ville et de la seigneurie de Milevsko, écrite en 1841*], V. Šindelář, Milevsko, 1997, 88 p. (B.A.)

Mondaye

243. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. Les miséricordes du XVI^e siècle de l'église de Trugny (Calvados) représentent des sujets intéressants: portraits d'hommes barbus, un ange de profil, un étrange individu de sexe masculin à l'expression quasiment diabolique; ils seraient de l'abbaye de Mondaye. (M.P./D.M.D.)

244. — Jérôme LEGRAIN, *La restauration de l'abbaye prémontrée Saint-Martin de Mondaye de 1858 à 1903*, 2 volumes, mémoire de maîtrise d'histoire sous la direction du professeur J.-P. CHALINE, Université de Paris IV-Sorbonne, 1998, 155+55 pp. (M.P./D.M.D.)

245. — Post suppressionem domus dependentis anno 1980 erectae in pago vulgo dicto Rivalba, archidioecesis Taurinensis (Torino), Abbas Montis Dei, Decreto die 5 mensis octobris anno 1997 dato, domum dependentem in pago vulgo dicto Miasino, dioecesis Novariensis (Novara), erexit.

Inscriptio: Priorato San Norberto, Via Umberto I° 29, I-28010 Miasino (No). (B.A.)

246. — Post suppressionem domus dependentis anno 1986 erectae in civitate vulgo dicta Pau, dioecesis Baionensis (Bayonne), Abbas Montis Dei, Decreto die 21 mensis novembris anno 1997 dato, domum dependentem in civitate vulgo dicta Tarbes-Laloubère, dioecesis Tarbiensis et Lapurdiensis (Tarbes et Lourdes), erexit.

Inscriptio: Prieuré Notre-Dame des Neiges, 12 rue de la Chataigneraie, F-65310 Tarbes-Laloubère. (B.A.)

247. — Le 7 septembre 1998, le père abbé P.M. Gaye signe la convention entre les Prémontrés et la Mairie de Conques concernant la garde du trésor. Cette Convention revêt une importance particulière sous le régime de Séparation de l'Église et de l'État, en vigueur en France depuis la Loi du 9 décembre 1905. Élaborée pour mettre fin à une divergence de vues entre la Commune de Conques, propriétaire, et la Communauté des Prémontrés, affectataire des lieux et objets de Culte, cette Convention constitue un modèle d'application de la Loi de Séparation,

car elle reconnaît le caractère essentiellement cultuel des objets composant le Trésor. À ce titre, cette Convention constitue un document historique appelé à faire jurisprudence en France. (B.A.)

248. — Le 12 février 1999, à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes en Sorbonne à Paris, dans la Section des Sciences religieuses, Chaire d'Histoire et Sociologie du Catholicisme contemporain, Dominique-Marie DAUZET, prémontré de l'abbaye de Mondaye, obtint le doctorat en *Histoire des religions et des systèmes de la pensée* avec mention très honorable et félicitations du jury. Sa thèse de 750 pages qui fut écrite sous la direction de M. Claude LANGLOIS, directeur d'Etudes à la EPHE, retraçait la biographie de la fondatrice du couvent des soeurs norbertines de Bonlieu (Drôme) avait pour titre *Mère Marie de la Croix Odier de la Paillonne. Première abbesse des norbertines de Bonlieu (Drôme) (1840-1905)*. L'histoire de Mère Marie de la Croix fut marquée par ses contacts avec Jean Chrysostome De Swert, abbé de Tongerlo (1868-1887), qui a joué un rôle décisif dans la vie de cette femme remarquable. À ce titre, Leo C. Van Dyck, archiviste de l'abbaye de Tongerlo, avait été invité à siéger dans le jury de cette promotion. (L.V.D.)

249. — Jean-Régis HARMEL O.Praem., *Le Tympan de Conques en détail*, Conques, 1998, 30 pp. + ill. ISBN 2-9512604-0-7.

Jean-Régis HARMEL O.Praem., *The Tympanum of Conques in Detail*, trans.: John O'CALLAGHAN, Conques, 1998, 30 pp. + ill. ISBN 2-9512604-1-5. (B.A.)

250. — Dominique-Marie DAUZET O.Praem., *Monseigneur d'Hulst, directeur de conscience*, dans Claude BRESSOLETTE (éd.), *Monseigneur d'Hulst [1841-1896], fondateur de l'Institut catholique de Paris*, Paris, 1998, pp. 245-258. (H.J.)

Neustift

251. — *Neustift*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 486-487. (H.J.)

Nijenklooster bij den Dam

252. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 1057 (p. 355): CUYK, Sint-Agatha, nr. 125: getijdenboek, 189 fol., 15de eeuw. Herkomstnotitie: «Item dit boeck hoert den susteren in het cloester van Wyrum» (fol. 189 v°). Onzeker is om welk zusterklooster het hier gaat, mogelijk is het Rozenkamp bij Appingedam, dit is het Nijenklooster bij den Dam, want de abt van Wittewierum, dat ook Wierum werd genoemd, was tevens vader-abt van Rozenkamp. (H.J.)

Ninove

253. — Peter VAN DEN HOVE, *De materiële cultuur van de Norbertijnenabdij in Ninove. Studie van een afvalkuil in relatie tot de Romaans-gotische bouwfase*, onuitgegeven verhandeling tot het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Archeologie, Katholieke Universiteit Leuven, 1998, IV-106 pp., promotor prof.dr. M. LODEWIJCKX. De verhandeling bestaat inhoudelijk uit twee delen. De auteur brengt, vanuit het vorderen van de opgravingen in de voormalige abdij en met nieuwe historische gegevens, nieuwe inzichten over de bouwgeschiedenis, vooral wat betreft de Romaans-gotische abdijkerk. Hiernaast bekijkt hij grondig het nog onbestudeerde materiaal van een afvalkuil uit de tweede helft van de veertiende eeuw. Zie ook *Anal. Praem.*, LXXII, 1996, p. 309, nr. 139. Het eindverslag van het archeologisch onderzoek volgt later. (J.P. en H.J.)

Nová Říše

254. — *Neu-Reisch*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 485, Abb. (H.J.)

Oelinghausen

255. — Wilfried MICHEL, *Oelinghausen*, in Karl HENGST (Hrsg.), *Westfälisches Klosterbuch. Lexikon der vor 1815 errichteten Stifte und Klöster von ihrer Gründung bis zur Aufhebung*, Teil II, (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Westfalen, Band XLIV; Quellen und Forschungen zur Kirchen- und Religionsgeschichte, Band II), Verlag Aschendorff in Münster/Westfalen 1994, S. 164-172. (H.J.)

Oosterhout, Sint-Catharinadal

256. — Charles CASPERS, *Oosterhout*, in P.J. MARGRY en C. CASPERS (ed.), *Bedevaartplaatsen in Nederland*, dl. II, zie nr. 112, pp. 694-704. Na een korte samenvatting van de geschiedenis van het norbertinessenklooster Sint-Catharinadal gaat de auteur uitvoerig in op de verering van vier heiligen aldaar: Catharina van Alexandrië, Quirinus, Gerlach van Houthem en Herman-Jozef van Steinfeld. In de in 1966 nieuw gebouwde kloosterkerk staan thans, met uitzondering van een Mariabeeld, geen heiligenbeelden meer. Sinds die periode wordt steeds minder gevraagd om voorspraak voor een van de genoemde heiligen, maar richten de bezoekers zich tot Maria of vragen in het algemeen aan de zusters hun gebed te versterken. Het artikel besluit met een zeer uitvoerige bibliografie. (H.J.)

257. — Op 11 februari 1999 werd aan zuster Paulina Veenstra, priorin van Sint-Catharinadal sinds 1993, op eigen verzoek eervol ontslag verleend. Tegelijk werd door abt-generaal H. Noyens zuster Maria

Magdalena Magda van Bussel (°1958) voor een periode van drie jaar aangesteld tot administratrix van de gemeenschap. Zuster Maria Magdalena was sinds 1993 suppriorin. (H.J.)

Orange

258. — Hugh BARBOUR O.Praem./ Juraj BATELJA, *Luce lungo il sentiero della vita. Una biografia spirituale del Beato Luigi Cardinale Stepinac*, Pref. Card. Franjo Kuharić, Zagreb, Postulazione del Beato Alojzije Stepinac, 1998, 202 pp. + ill. (B.A.)

Osterhofen

259. — Johann Heinrich SCHÖN, *Das Stift Osterhofen und seine Äbte*, Osterhofen 1996, 21 S. (H.J.)

260. — *Osterhofen*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 491. (H.J.)

Paris, Saint-Sacrement

261. — Dans sa séance du 1^{er} avril 1997, la Commission du Vieux Paris a décidé de faire inscrire parmi les Monuments historiques l'immeuble 2 rue du Cherche-Midi et 1-3 rue de Sèvres (6^e arr.). «Il s'agit, en effet, d'un bel immeuble marqué d'un fronton et situé au Carrefour de la Croix-Rouge. C'est la dernière maison à loyer construite sur son pourpris par le couvent des Prémontrés et appartient au décor du carrefour». (M.P./D.M.D.)

Park

262. — *Abbaye de Parc, à Heverlee*, dans P. MURET, *Guide*, cf. n° 168, pp. 215-223. (H.J.)

263. — M. SMEYERS, *Vlaamse miniaturen*, zie nr. 118. De volgende handschriften afkomstig uit de Parkabdij worden vernoemd:

BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, ms. II 1425: BARTOLUS DE SAXO-FERRATO, *Lectura super 9 priores libros decretalium*, 1436. Dit handschrift behoorde tot de bibliotheek van de Parkabdij, zie J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale*, dl. IV, Brussel, 1904, nr. 2584 (M. SMEYERS, *o.c.*, p. 283).

IBIDEM, ms. II 2347: Missaal, 1539, afb. fol. 140 v° of fol. 141 (p. 461). HEVERLEE, Parkabdij, ms. 3: Bijbel, 1263 (p. 155).

LONDEN, British Library, Add. Ms. 14788-90: Bijbel uit de Parkabdij, eerste helft 12de eeuw, afb. 14788, fol. 6 v° en 14790 fol. 3 v°. Er zijn geen aanwijzingen dat dit handschrift in de abdij zelf werd verlucht. Indien dit toch het geval is, werden hiervoor waarschijnlijk bekwame artiesten van elders aangetrokken. Aan het handschrift werden de zogenoemde *Annales Parchenses* toegevoegd, welke regelmatig werden bijgehouden tot 1360 (pp. 106-109).

IBIDEM, Add. Ms. 39678: Graduale, 1255-1266, afb. fol. 1 (pp. 154-155). (H.J.)

264. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. De volgende handschriften uit de Parkabdij worden vermeld:

Nr. 650 (p. 215): Olim LEUVEN, Universiteitsbibliotheek, nr. 14 (olim 38), gebeden en getijden, circa 1450-1500, verbrand in 1914.

Nr. 651 (p. 215): IBIDEM, nr. 32 (olim 14bis), getijden en gebeden, (voor) 1408, verbrand in 1914.

Nr. 1326 (p. 439): HEVERLEE, Norbertijnenabdij Park, hs. 17, circa 1375-1425, 130 fol., afkomstig uit het kartuizerklooster Sint-Jansberg te Zelem bij Diest. (H.J.)

265. — E. PERSOONS, *Handschriften uit de Nederlanden in Frankrijk*, zie nr. 121, vermeldt p. 16, nr. 34 volgend handschrift afkomstig uit de Parkabdij: PARIJS, Bibliothèque de l'Arsenal, hs. 767: WILLEM VAN AUVERGNE, *De rethorica orationis*, perkament, 183 fol., 1424. (H.J.)

266. — *Fascinerende Facetten van Vlaanderen*, zie nr. 137, vermeldt de volgende kunstwerken uit de Parkabdij:

C27 (pp. 234 en 253): Philippe DE CHAMPAIGNE, *H. Norbertus ontvangt zijn kloosterkleed van Maria*, schilderij, 17de eeuw.

D16 (pp. 263 en 283): twee schilderijen van Jan Jozef VERHAGHEN, 18de eeuw. (H.J.)

267. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks*, (Algemeen Rijksarchief. Toegangen in beperkte oplage, dl. 459), Algemeen Rijksarchief Publ. 2566, Brussel, 1997, pp. 439-461, nr. 1391, publiceert een beschrijving van alle kaarten in het kaartboek van de abdij van 't Park door Joris en Guilielmus Subil, beëdigde landmeters, gevestigd te Tienen, 1652-1663: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 8186. Het kaartboek telt 201 fol. en 103 kaarten. Zie ook *Anal. Praem.*, LXX, 1994, pp. 147-152. (H.J.)

268. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie vorig nummer. In verband met de Parkabdij worden tevens nog de volgende kaarten vermeld:

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 102: kaart van goederen van de abdij te Sint-Pieters-Rode en Nieuwrode (beide gemeente Holsbeek), door landmeter G. Subil, 1659 (pp. 166-167, nr. 545).

IBIDEM, nr. 221: plattegrond van de abdij van 't Park en van de omgeving, afschrift van een kaart van landmeter G. Roy uit 1617, eensluidend verklaard in 1681 (p. 170, nr. 559).

IBIDEM, nr. 224: plattegrond van gronden te Tervuren, eigendom van de abdij. Niet gedateerd (p. 181, nr. 597). (H.J.)

269. — T. MORREN, *Het dekenaat Diest (1599-1700)*, zie nr. 315. Binnen het dekenaat Diest stelde de abdij van 't Park vanaf 1648 de parochiepriesters aan in Nieuwrode (gemeente Holsbeek), van 1668 tot 1694 waren dezen tevens deservitor in Houwaart (gemeente Tielt-Winge). *Bijlage I* geeft de lijst van de pastoors tijdens de behandelde periode. De abdij benoemde geen parochiepriesters in haar parochie Molenbeek (gemeente Bekkevoort), daar deze nog geen honderd inwoners telde (pp. 34 en 105). In het gehucht Schoonderbuken (gemeente Scherpenheuvel-Zichem) was er een betwisting tussen de bewoners en de abt. In de twaalfde eeuw had de abdij er een hospitaal, maar in de zeventiende eeuw zorgde ze er niet langer meer voor dat ter plaatse mis gelezen werd, waardoor de omwonenden ontevreden waren (pp. 95-96). De latere eerste deken van Diest (1599-1603) en bisschop van Roermond, Jacobus van den Borgh (1560-1639), zou in de jaren 1580 enige tijd theologie gedoceerd hebben in de Parkabdij (p. 48). (H.J.)

270. — Marc VAN VAECK, *Beelden van omhoog. Hansches 17de-eeuwse plafonddecoraties in stucwerk in de kastelen van Horst, Modave en Beaulieu en in het Gentse Brouwershuis*, in *Monumenten en Landschappen*, XVI, 1997, nr. 5, pp. 21-55. J.C. Hansche vervaardigde indrukwekkende plafonddecoraties in de bibliotheek (1672) en de refter (1679) van de Parkabdij. De auteur brengt een overzicht van het ganse gekende oeuvre van de kunstenaar en illustreert dit met talrijke mooie foto's en een overvloedige bibliografie. (H.J.)

271. — Patrick VISSERS (ed.), *Natuur en monumenten in Sint-Pieters-Rode*, Stichting Vlaams Erfgoed v.z.w., Brussel, 1998, 16 pp., afb. De pastorieën van Sint-Pieters-Rode, Kortrijk-Dutsel en Nieuwrode (alle gemeente Holsbeek), eertijds gebouwd door de abdij van 't Park, worden besproken, evenals de parochiekerken aldaar (pp. 12-14). (H.J.)

272. — Op 17 september 1997 werd het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur v.z.w. (= CRKC) opgericht op initiatief van de vijf Vlaamse bisdommen, de Vereniging van de Hogere Oversten van België, de Unie van Religieuzen van België, de Vereniging van Vlaamse Norbertijnen-abdijen (gevormd door de abdijen 't Park, Grimbergen en Averbode) en de Katholieke Universiteit Leuven. Het stelt zich tot doel het kunst- en cultuurhistorisch kerkelijk patrimonium in stand te houden en te valoriseren en tevens de hedendaagse religieuze kunst en cultuur in al haar uitingvormen te bevorderen. Sinds maart 1998 is het CRKC operationeel. Het is gevestigd in de Parkabdij. (H.J.)

Le Perray-Neuf

273. — D. et H. KRAUS, *Le monde caché des miséricordes*, cf. n° 187. Les stalles de l'église de Précigné (Sarthe) proviennent de l'abbaye du Perray-Neuf. (M.P./D.M.D.)

Petegem

274. — M. DE MEULEMEESTER, *Een Norbertinessenklooster te Petegem in de XIIIe eeuw*, (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Reprints, dl. XLIV), Publ. 2336, Brussel, 1996, 22 pp. Heruitgave van het artikel besproken in *Anal. Praem.*, XVII, 1941, pp. 170-171. (H.J.)

Postel

275. — F. VANDER LAENEN, *Une chapelle romane à Postel*, onuitgegeven verhandeling Centrum R. Lemaire, Katholieke Universiteit Leuven, 1997. (H.J.)

276. — Gommaer DE BAERE, e.a., *Van Weselo tot Wezel. Wezel en zijn geschiedenis*, Molse Kamer voor Heemkunde, Geschiedenis en Familiekunde v.z.w., Mol, 1998, 618 pp. In deze geschiedenis van Wezel, een gehucht onder Balen en Mol, komt ook het nabijgelegen Postel aan bod, de geschiedenis van de abdij wordt maar zwak verwoord (pp. 94-107). Het *Plan général de l'enclos du Chateau* (p. 97) — de afgebeelde kaart van het domein binnen de muren van de abdij tijdens de Franse Tijd — is echter zeer interessant. Verder wordt uitvoerig ingegaan op het uitgestrekte domein van de abdij in Wezel, waarop uiteindelijk drie hoeven gevestigd waren (pp. 108-148). In 1797 werden de resterende goederen aldaar door de Franse overheid verkocht. (H.J.)

277. — *Fascinerende Facetten van Vlaanderen*, zie nr. 137. C19 (pp. 232 en 246): Reliekobelisk van de H. Norbertus, 1636-1650. (H.J.)

278. — T. MORREN, *Het dekenaat Diest (1599-1700)*, zie nr. 315. In de lijst van de parochiepriesters te Betekom (gemeente Begijnendijk), een parochie van de Leuvense abdij van Sint-Geertrui, vinden we Benedictus Eelkens (1643) en Siardus de Witte (1644), beiden norbertijn van Postel, als deservitor (p. 387). (H.J.)

279. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124, vermeldt:

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nrs. 421/1 en 421/2: twee kaarten van het gebied tussen Retie, Lommel, Mol en Balen, 1652 (pp. 124-125, nrs. 386 en 387).

IBIDEM, nr. 421/3: kaart van het gebied tussen Retie, Bergeyk, Geel en Balen, 1652 (p. 125, nr. 388).

Op deze kaarten wordt Postel telkens weergegeven. (H.J.)

280. — Bruno AERTS O.Praem., «Solidarity born out of Communion»: *An Inquiry into the Social Dimension of Premonstratensian Spirituality*,

Dissertatio ad Doctoratum in Theologia morali consequendum, Pontificia Universitas Lateranensis. Academia Alfonsiana. Institutum superius Theologiae moralis, Romae, 1997, xl-339 pp.; Directors Prof.Dr. Bruno HIDBER C.Ss.R. and Prof.Dr. Johan VERSTRAETEN. (H.J.)

Praha, Norbertinum

281. — Hedvika KUCHAŘOVA, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637-1785)*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 15-57, mit deutscher Zusammenfassung: *Das Prämonstratenser Kollegium Norbertinum in Prag (1637-1785)*, S. 56-57. — Beigefügt sind Listen der Rektoren und Professoren sowie der Studenten aus anderen Prämonstratenser-Klöstern als Strahov bzw. Tepl, nämlich: Breslau St. Vincenz, Geras, Hebdow, Hradisch, Klosterbruck (Louka), Neureisch (Nová Říše), Obrowitz (Zábrdovice), Osterhofen, Pernegg, Schäftlarn, Schussenried, Schlägl, Selau (Želiv), Speinshart, Steingaden, Wilten und Windberg. (B.A. und H.J.)

Roggenburg

282. — *Roggenburg*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 509, Abb. (H.J.)

Rommersdorf (Neuwied)

283. — Claudia EUSKIRCHEN, *Nikolaus Lauxen (1722-1791)*. Ein Baumeister des rheinisch-moselländischen Barock, Pulheim 1997, darin auch ein Kapitel über seine Bautätigkeit in Rommersdorf. (L.H.)

Rot

284. — *Rot*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 509-510. (H.J.)

Rumbeck

285. — Marie-Theres POTTHOFF, *Rumbeck*, in K. HENGST (Hrsg.), *Westfälisches Klosterbuch*, T. II, wie oben Nr. 255, S. 315-321. (H.J.)

Saint-Jean de la Castelle

286. — David DURAND, *Les sources de l'histoire de l'abbaye des prémontrés de Saint-Jean-de-la-Castelle*, 2 volumes, mémoire de maîtrise d'histoire sous la direction du professeur J.-B. MARQUETTE, Université de Bordeaux III-Michel de Montaigne, 1998, 318+332 pp. Le mémoire, tel quel, est un coup d'essai mais sera certainement suivi d'une synthèse. (M.P./D.M.D.)

Sankt Salvator

287. — *Sankt Salvator*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 521. (H.J.)

Sayn

288. — *Sayn*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 522. (H.J.)

Schäftlarn

289. — *Schäftlarn*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 522. (H.J.)

Scheda

290. — Marie-Theres POTTHOFF, *Scheda*, in K. HENGST (Hrsg.), *Westfälisches Klosterbuch*, T. II, wie oben Nr. 255, S. 324-329. (H.J.)

Schlägl

291. — Johannes RAMHARTER, *Die Skulpturen des Stiftes Schlägl*. Geschichte der Bildhauerarbeiten im Stift Schlägl und in den inkorporierten Pfarreien vom Mittelalter bis in die neueste Zeit (= Schlägler Schriften, Band 11), Stift Schlägl Selbstverlag 1998, 224 Seiten, mit zahlreichen Abbildungen und Farbtafeln. Nach der Vorstellung der Objekte folgt ab Seite 135 der Abdruck der Archivalien zu den besprochenen Projekten, danach eine Kurzbiographie der Künstler und das Orts- und Personenregister. (L.H.)

292. — Ulrich G. LEINSLE, *Die Auseinandersetzung um Arriaga am Hausstudium der Prämonstratenserabtei Schlägl*. In: *Rodrigo de Arriaga*, († 1667), *Philosoph und Theologe*. Prag 25.-28. Juni 1996, hg. v. Tereza SAXLOVA u. Stanislav SOUSEDIK, Prag: Karolinum 1998, 197-217.

293. — *Schlägl*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 523. (H.J.)

294. — Isfried H. PICHLER, *Laurenz Pröll, Prämonstratenser des Stiftes Schlägl*. Eine Skizze seines Lebens und Wirkens, in: *Neues Archiv für die Geschichte der Diözese Linz* 12 (1998/99), Seite 125-148. Laurenz Pröll (geb. 1849, Einkleidung 1868, gest. 1913) wirkte als Gymnasialprofessor und historischer Schriftsteller u.a. zur Stiftsgeschichte und zu den Pfarreien des Stiftes Schlägl. Eine Bibliographie der wichtigsten Werke ist beigelegt. (L.H.)

Schussenried

295. — Schussenried, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 526-527, Abb. (H.J.)

Speinshart

296. — Anja HEIDENREICH, *Ein slawischer Friedhof mit Kirche auf dem Barbaraberg im Lkr. Neustadt/Waldnaab*, mit einem anthropologischen Anhang von Olav RÖHRER-ERTL (*Archäologische Zeugnisse zur Siedlungsgeschichte*, Band 1), Pressath 1998, 180 Seiten, ISBN 3-926817-55-0. — In den *Anal. Praem.* 73 (1997), Seite 288, war diese Magisterarbeit von A. Heidenreich bereits angezeigt, die nun im Druck vorliegt. Sie ist ein wichtiger Baustein der Erforschung der Siedlungsgeschichte der nördlichen Oberpfalz und des Egerlandes, die bei Tschechen und Deutschen viele Wissenschaftler interessiert und zusammenführt. Mit diesem Friedhof wurden auch die Fundamente des Vorgängerbaus der Wallfahrtskirche am Barbaraberg entdeckt. Diese Kirche wird seit der Wiederbesiedlung der Abtei im 17. Jahrhundert von Speinsharter Mitbrüdern betreut. (B.Sch.)

297. — Zsuzsanna SANDOR, *Ausgrabungen im Garten des Klosters Speinshart*, in: *Heimat Eschenbach* 19 (1996), Seite 34f. Wichtigstes Ergebnis der Grabungen dieses Jahres war das Auffinden der Fundamente der Apsiden der romanischen Klosterkirche, die östlich an den heutigen barocken Kirchenbau anschließen. (B.Sch.)

298. — Walter THURN, *Die Orgelbautraditionen in der Klosterkirche Speinshart und die Dokumentation des Baus der Steinmeyer-Orgel im Jahr 1996* (unveröffentlichte Zulassungsarbeit zum ersten Staatsexamen für das Lehramt an Realschulen in Bayern), 2 Bände, Universität Regensburg, Institut für Musikerziehung 1997. — Walter THURN, *Zur Frühgeschichte der Orgeln in der Klosterkirche Speinshart*, in: *Heimat Eschenbach* 20 (1997), Seite 6-18. — Walter THURN, *Veränderungen an der Speinsharter Orgel seit 1716*, in: *Heimat Eschenbach* 21 (1998), Seite 95-108. — Walter THURN, *Die ehemaligen Chororgeln der Prämonstratenserstiftskirche Speinshart*, in: *Heimat Eschenbach* 21 (1998), Seite 109-115. — Der Verfasser hatte schon vorab einen Teil seiner Erkenntnisse in der Festschrift zur Orgelweihe publiziert (vgl. *Anal. Praem.* 73, 1997, Seite 289). Nun legt er die Ergebnisse seiner Forschungen in drei Beiträgen der Zeitschrift *Heimat Eschenbach* vor. Die bisherigen Studien zu den Speinsharter Orgeln boten viele Irrtümer und Widersprüche, vor allem, weil falsche Angaben immer wieder unkritisch übernommen wurden. Durch die Arbeit von W. Thurn steht nun eine — soweit es die Quellenlage zuläßt — gut fundierte Geschichte der Speinsharter Orgeln zur Verfügung. (B.Sch.)

299. — *Speinshart*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 530, Abb. (H.J.)

Steinfeld

300. — *Steinfeld*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 92-93. (H.J.)

301. — *Steinfeld*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 531, Abb. (H.J.)

Steingaden

302. — *Steingaden*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 531-532. (H.J.)

Strahov

303. — Marcela SÝKOROVÁ, *František Lichtenreiter a jeho tvorba pro strahovské premonstráty*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 75-88, mit Abbildung und deutscher Zusammenfassung: *Franz Lichtenreiter [1700-1775] und seine Tätigkeit für die Prämonstratenser von Strahov*, S. 87-88. (B.A.)

304. — Reginald O. MOKRÝ, *Strahovský opat Václav Mayer (1734-1779-1800)*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 89-115, mit deutscher Zusammenfassung. (B.A.)

305. — *Strahov*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 499-500, Abb. (H.J.)

306. — Jan PAŘEZ, *Cyril Antonín Straka (1868-1927), Strahovský bibliothékář*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 213-243, mit Werkeverzeichnis und deutscher Zusammenfassung.

Zu Cyrill A. Straka siehe auch *Anal. Praem.* LXXIV, 1998, S. 136-148. Dazu schrieb Charles TEISSEYRE in *Revue française d'histoire du livre*, Nr. 100-101, 1998, S. 454-455 eine kurze Besprechung. (B.A. und H.J.)

307. — On the 18th of January 1999, Gabriel Patricius Kofroň (°1922) deceased in Prague. He was the Administrator of the canonry of Strahov during the difficult period between 1968 and 1986. (H.J.)

Svatý Kopeček

308. — Jan ROYT, *Korunovace Panny Marie Svatokopecké*, in *Bibliotheca Strahoviensis* III, 1997, S. 59-73, mit deutscher Zusammenfassung.

sung: *Die Krönung des Marienbildes am Svatý Kopeček (Heiliger Berg bei Olmütz)*, S. 72-73. — Diese Krönung fand im Jahre 1732 statt. (B.A. und H.J.)

Tepl

309. — Dominikaner-Kloster *Obermedlingen*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 488-489. (H.J.)

Teplá

310. — *Tepl*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 533-534. (H.J.)

Thérrouanne, Saint-Augustin

311. — M. NUYTTENS, *Repertorium*, cf. n° 326.

Pp. 120-121: prévôté des prémontrés de Proven (commune de Poperinge), 1220-1795. Ce prévôté dépendait de l'abbaye Saint-Augustin à Thérrouanne. (H.J.)

Tongerlo

312. — Vanaf 1198 was er een Baerle onder de hertog en een Baerle onder Breda. Godfried II van Schoten droeg in dat jaar zijn kasteel en zijn heerlijkheid Breda in eigendom over aan de hertog van Brabant. Tegelijkertijd gaf de hertog van Brabant die bezittingen weer als een erfelijk leen aan Godfried van Schoten, met daarbij het Land van Breda uitgezonderd, die gronden die de hertog voordien al in leen had uitgegeven aan andere leenmannen. Dat zijn nu juist de gebieden die samen Baarle-Hertog vormen. Terwijl zo het grootste gedeelte van Baerle onder het Land van Breda ging horen, werden de Hertogse gebieden ten behoeve van de hertogelijke administratie bij het Land van Turnhout gevoegd.

Na de Vrede van Münster van 1648 bleef Baarle-Hertog onder het gezag van Spanje. Het Land van Breda ging tot de Republiek behoren en kwam meer en meer onder de invloed van de nieuwe religie. Voor de katholieken was het zaak zich aan die invloed te onttrekken door het bestaan van de katholieke enclaves te handhaven onder het gezag van Amalia van Solms, vrouwe van Turnhout, die krachtens de overeenkomsten van de Vrede van Münster gehouden was de katholieke godsdienst in Baarle-Hertog te beschermen.

Hierbij werd een belangrijke rol gespeeld door Gerardus van Herdegom, norbertijn van Tongerlo en pastoor te Baerle. Zijn belevenissen in deze moeilijke periode heeft hijzelf opgetekend in zijn *Annales et documenta Pastoratus de Baerle ab anno 1648 usque ad annum 1667*. Dit werk werd nu vertaald: Pieter VAN EIJCK, *Op de bres voor Kerk en*

Enclaves, Heemkundekring Amalia van Solms van Baarle Hertog-Nassau, 1998, 195 pp. De uitgave wordt voorafgegaan door enkele inleidingen: A.M.C. ZOM, *Baarle in 1648*; H. DE KOK, *Amalia van Solms en het Land van Turnhout*; F. HOPPENBROUWERS, *Levensschets van Gerardus van Herdegom* (Mechelen, 28/4/1617 – Tongerlo, 3/10/1675). (L.V.D.)

313. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120.

Nr. 711 (p. 235): BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. 8555-57 (cat. 3205), handschrift afkomstig uit het wilhelmietenklooster te Huijbergen, 165 fol., 1580-1589, met een bezittersaantekening van de abdij van Tongerlo uit 1693.

Nr. 1188 (p. 398): IBIDEM, nr. 8907-08 (cat. 1602), 72 fol., 16de eeuw. Dit handschrift was eertijds in het bezit van de abdij van Tongerlo.

Nr. 1189 (p. 398) en nr. 1018 (p. 341): GENT, Universiteitsbibliotheek, nr. 1374: werken van JACOB VAN MAERLANT, 133 fol., circa 1400. Dit handschrift zou geschreven zijn door de *librarius* van het Rood Klooster te Oudergem. Later kwam het in het bezit van de abdij van Tongerlo. (H.J.)

314. — *Fascinerende Facetten van Vlaanderen*, zie nr. 137.

C17 (pp. 232 en 246): Jheronimus I (VAN DEN) MANNACKER, Voorplat van een Evangeliariumband, 1543.

C34 en C35: (pp. 235 en 257): Daniël SEGHERS, Bloemen in een vaas, schilderijen. (H.J.)

315. — Tony MORREN, *Het dekenaat Diest (1599-1700). Bijdrage tot de studie van de katholieke hervorming in het aartsbisdom Mechelen*, (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, dl. CIII), Leuven, 1993, XXV-469 pp. — De hoofdbron voor deze studie vormen de dekenale visitatieverslagen. Binnen de stad Diest was de proost van het kapittel van de Sint-Sulpitiuskerk een norbertijn van Tongerlo. Deze was tegelijk pastoor van de volkrijke parochie. Een andere norbertijn van Tongerlo bediende de parochie van Onze-Lieve-Vrouw. Bovendien had de abdij in 1652-1653 de patronaatsrechten in het aangrenzende Schaffen aanvaard. *Bijlage I* geeft de lijsten van de pastoors in de verschillende parochies. In 1664 en van 1671 tot 1685 was de proost van Sint-Sulpitius tevens deservitor van de Sint-Jansparochie. Op het einde van de zeventiende eeuw waren er dan ook drie norbertijnen van Tongerlo als onderpastoor werkzaam in Diest (pp. 103-105). In 1683-1685 had de abdij tevens een onderpastoor gezonden naar de plebaan te Aarschot. Drie proosten van Sint-Sulpitius en een pastoor van Onze-Lieve-Vrouw stierven aan de pest omwille van hun bijstand aan zieken (pp. 346-347). De minder stichtelijke levenswijze van proost Joannes Coenen († 1617) komt in de dekenale visitatieverslagen eveneens aan bod (zie *Index*, p. 448). (H.J.)

316. — Jeroen M.M. VAN DE VEN, *Over Brabant geschreven. Handschriften en archivalische bronnen in de Tilburgse Universiteitsbibliotheek*, dl. II: *Jonge handschriften en archivalische bronnen*, (Miscellanea Neerlandica, dl. IX), Peeters, Leuven, 1994.

Nr. II, 72 (KHS A7, olim 339): *Bossche jaarboeken 693-1594*, 296 fol., eerste helft zeventiende eeuw. Dit handschrift was in 1716 aanwezig in de bibliotheek van de abdij van Tongerlo (pp. 94-95).

Nr. II, 306 (KHS D143): Johannes VAN LELIENDAAL (= Johannes van Craywinkel, 1609-1679), *Voorspellingen op de Reformatie (Calvinisme en de Beeldenstorm) en de Vernietiging van het Katholicisme*, samengesteld tussen 1674-1679, afschrift uit 1784. J. van Craywinkel, norbertijn van Tongerlo, was assistent van de proost van het klooster Leliëndaal te Mechelen. (H.J.)

317. — T. VERSCHAFFEL, *Historici in de Oostenrijkse Nederlanden (1715-1794). Proeve van repertorium*, zie nr. 141. De volgende medebroeders van Tongerlo worden vermeld: *Jan Frans (Adriaan) Heylen (1745-1802)* (pp. 59-60) en zijn broer (niet-norbertijn) priester *Pieter Jozef Heylen (1737-1793)* (p. 60); — *Johannes (Mathias) Stals (1761-1826)* (p. 92); — *Jan Frans (Isfried) Thys (1749-1824)* (p. 94); — *Korneel (Cypriaan) van de Goor (1759-1839)* (p. 96); — *Lodewijk Antonius (Siard) van den Nieuweneijnde (1693-1779)* (p. 97); — *Nicolaas van der Meulen (1659-1723)* (p. 98); — *Siard van Dyck (1758-1830)* (p. 101); — *Renier François André Vichet (1662-1721)* (p. 110). (H.J.)

318. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 135: plattegrond van gronden te Westerlo, eigendom van de abdij van Tongerlo, door landmeter P. Ricquier, 1720. Gemaakt op verzoek van de drost, schepenen en bestuurders van het markiezaat Westerlo om voorgelegd te worden in een proces tegen de bestuurders van Tongerlo (p. 127, nr. 395).

IBIDEM, nr. 631: plattegrond van gronden te Tongerlo, in 1720 gemaakt door landmeter P. Wijnricx. Gezicht op de abdij van Tongerlo (p. 127, nr. 396).

IBIDEM, nrs. 1210-1214: vijf bouwplannen van de bestaande en de nieuwe kerk van Sint-Martens-Vissenaken (gemeente Tienen), door architect J.-B. Thibaut, 1776-1777. Voorgelegd in een proces tussen de gemeente Vissenaken en de tiendheffers (de pastoor — een norbertijn van Tongerlo — en de abdijen van Heylisse en Tongerlo) (p. 277, nrs. 999-1003). (H.J.)

319. — Jan GORIS, *De Boerenkrijg 1798. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in het Cultureel Centrum De Warande te Turnhout van 11 september tot 25 oktober 1998*, Turnhout, 1998, 48 pp.; IDEM, *De Boerenkrijg 1798. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in het*

Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis te Brussel van 19 november 1998 tot 17 januari 1999, Brussel, 1998-1999, 47 pp. De Boerenkrijg was een kortstondige opstand in de door Frankrijk aangehechte Zuidelijke Nederlanden tegen de hervormingen ten gevolge van de Franse Revolutie en tegen de Franse overheersing. Traditioneel worden 12 oktober en 5 december 1798 als de begin- en einddata vooropgesteld. Op dat ogenblik waren de premonstratenzerabdijen in dit gebied alle opgeheven en ontruimd. Toch werden een aantal norbertijnen en in het bijzonder de abdij van Tongerlo tijdens de tentoonstelling in beeld gebracht.

Nrs. 69-72: portretten en prenten van prelaat Godfried Hermans (1725-1799).

Nr. 73: portret van provisor Judocus Thijs (1754-1824).

Nr. 74: portret van Bonaventura Jacobs (1736-1800), pastoor te Diest.

Nr. 75: portret van Philippus de Lespes (1767-1852), pastoor te Visse-naken, de laatste overlevende van de oude abdij Tongerlo.

Nr. 76: plattegrond van de abdij van Tongerlo, 1797.

Nrs. 108-109: foto's van de Boerenkrijgsschuur en de abdij van Tongerlo. De opstandelingen waren van 22 oktober tot 11 november 1798 meester van de opgeheven abdij. In de nacht voordat de Fransen deze wilden heroveren, verlieten ze in alle stilte de abdij. Omwille van deze bezetting werd de oude tiendschuur lange tijd Boerenkrijgsschuur genoemd.

Nrs. 137-138: kaarten uit het abdijsarchief van Tongerlo, nr. 138 toont abdijsgoederen op de grens van Tongerlo-Westerlo.

Nrs. 170-171: tekeningen 'Geestdrift voor de strijd' en 'Edele Brigands' (beide uit 1948) door Kallist Fimmers O.Praem. (1906-1969).

Ook andere abdijen verleenden hun medewerking aan de tentoonstelling:

Nrs. 88-89: twee tinnen kelken uit de abdij van Postel.

Nr. 122: dagboek (1777-1806) van Petrus Sneyers (1744-1807), norbertijn van Averbode en rector van het Elzenklooster te Zichem, AVERBODE, Abdijsarchief, IV, hs. 93.

Nr. 116: 'De terechtstelling' (1885), schilderij door T. Lybaert uit de Stedelijke Musea te Kortrijk. Het gebouw op de achtergrond vertoont enige gelijkenis met het voormalige norbertinessenklooster Besloten Hof te Herentals. (H.J.)

320. — Paul DE PEUTER, *De glasramen van de abdijskerk van Tongerlo*, Abdijsidsen Abdij Tongerlo, 1995, 84 pp. Gedetailleerde identificatie van alle afbeeldingen in de 25 grote glasramen in de abdijskerk van Tongerlo. De heilige Norbert, andere heiligen en zaligen van de Orde en uit de geschiedenis van Tongerlo komen hierbij ruim aan bod. Een datering van de neogotische ramen wordt niet expliciet vermeld. Ze werden op het einde van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw gemaakt door het atelier Stalins-Janssens. (H.J.)

Tussenbeek

321. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nrs. 4574-4577: vier bouwplannen van de pastorie van Serskamp (gemeente Wichelen), niet gedateerd (pp. 261-262, nrs. 914-917).

IBIDEM, nr. 4578: kaart van het in 1783 afgeschafte klooster van Tussenbeek, in 1784 gemaakt door landmeter J. Vander Meulen, in opdracht van de administrator van het opgeheven klooster (p. 262, nr. 918). (H.J.)

Ursberg

322. — Ursberg, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 536-537, Abb. (H.J.)

Varlar

323. — Ludwig FROHNE, *Varlar*, in K. HENGST (Hrsg.), *Westfälisches Klosterbuch*, T. II, wie oben Nr. 255, S. 384-389. (H.J.)

Veurne, Bethanië

324. — M. NUYTTENS, *Repertorium*, zie nr. 326.

Pp. 144-145: norbertinessen (witte nonnen), circa 1167-1783. Deze zusters werden pas in 1618 norbertinessen. (H.J.)

Veurne, Hof ter Vrouwen

325. — M. NUYTTENS, *Repertorium*, zie nr. 326.

P. 127: priorij Vrouwenhof te 's-Heerwillemskapelle, 13de eeuw. (H.J.)

Veurne, Sint-Nicolaas

326. — Michel NUYTTENS, *Repertorium van kloosters en abdijen in West-Vlaanderen*, (Bibliografische inleiding tot de Belgische klooster-geschiedenis vóór 1796, dl. XI), Algemeen Rijksarchief Publ. 2613, Brussel, 1997, 162 pp.

P. 50: priorij St. Cecilia te Diksmuide, 1629-1795.

Pp. 142-144: abdij van St.-Niklaas, 1120-1794. (H.J.)

327. — L. JANSSENS, *Kaarten en plattegronden in handschrift*, zie nr. 124: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks, nr. 149: stadsplattegrond van Veurne met aanduiding van de grenzen van de parochies van Sint-Walburgis, Sint-Niklaas en Sint-Denijs. Niet gedateerd (p. 33, nr. 63). (H.J.)

Wadgassen

328. — Wadgassen, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 538. (H.J.)

329. — Merzig, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 66. (H.J.)

Wedinghausen

330. — Norbert HOING, *Wedinghausen*, in K. HENGST (Hrsg.), *Westfälisches Klosterbuch*, T. II, wie oben Nr. 255, S. 437-445. (H.J.)

331. — *Wedinghausen*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 540. (H.J.)

Weißenau

332. — *Weißenau*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 542-543, Abb. (H.J.)

Whithorn

333. — Mark DILWORTH, *Whithorn Priory in the Late Middle Ages*. Second Whithorn Lecture 18th September 1993, Whithorn 1994. (J.J.W.)

Wien, Himmelspforten

334. — *Wien, St. Agnes zur Himmelspforte*, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 101. (H.J.)

Wilten

335. — *Wilten*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 553-554, Abb. (H.J.)

Windberg

336. — K. STOOKER und T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, wie Nr. 120 meldet die folgenden drei Handschriften des Werkes von MARCUS VON WINDBERG, *Visio Tnugdali*:

Nr. 825 (S. 275-276): 's-GRAVENHAGE, Koninklijke Bibliotheek, Nr. 73 H 14, Fol. 1-28, circa 1450-1500, eine Handschrift aus dem Regularisensenkloster St. Agnes zu Maaseik.

Nr. 900 (S. 301): KÖLN, Historisches Archiv, W. Oct. 25, 161 Fol., 1487, eine Handschrift aus dem Tertiarinnenkloster Maagdendriesch zu Maastricht.

Nr. 969 (S. 324-325): NIJMEGEN, Gemeente-archief, Weeshuis 958 (65), Fol. 133-167v°, circa 1470, eine Handschrift aus dem Kloster Bethlehem der Schwestern vom Gemeinen Leben zu Nimwegen. (H.J.)

337. — *Windberg*, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 554. (H.J.)

Wirberg

338. — Wirberg, in A. WENDEHORST und S. BENZ, *Verzeichnis der Stifte*, wie oben Nr. 162, S. 103. (H.J.)

Wrocław, Sw. Wincenty

339. — Breslau St. Vincenz, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 413-414. (H.J.)

Wülfersberg (Neuwied)

340. — Bruno KRINGS, *Das Prämonstratenserinnenkloster Wülfersberg*, in *Gladbach, früher und heute*. Festschrift, hrsg. von Friedrich FELGENHEIER, Neuwied-Gladbach 1998, Seite 27-54. Es handelt sich um die Geschichte des Klosters Wülfersberg von der Gründung (vermutlich vor 1162) bis zur Auflösung im Jahre 1521, wobei alle bis heute bekannten Urkunden und Hinweise berücksichtigt sind. Außerdem wird die Baugeschichte der ehemaligen Klosteranlage, von der allenfalls Reste bei Bodenuntersuchungen gefunden werden könnten, und der noch heute stehenden Klosterkirche ("Wülfersberg-Kapelle") erschöpfend untersucht. Während die einschlägige Literatur die kleine Kirche, die sich im Besitz der Stadt Neuwied befindet, bisher für einen Neubau des 18. Jahrhunderts hielt, kann Krings aufweisen, daß es sich um die ehemalige Klosterkirche mit Mauerwerk aus dem 12. Jahrhundert handelt. Eine Liste aller urkundlich bezeugter Prioren, Vorsteherinnen und Schwestern des Klosters sowie eine Besitzaufzählung runden die kenntnisreiche Darstellung ab. (L.H.)

Želiv

341. — Se(e)lau, in E. LEHMANN, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in der Zeit des Barock*, wie oben Nr. 153, S. 529. (H.J.)

Zoetendaal

342. — K. STOOKER en T. VERBEIJ, *Collecties op orde*, zie nr. 120. Nr. 1115 (pp. 370-371): BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. 2192-93 (cat. 4117), Regel van Sint-Augustinus en wetgevende teksten voor de premonstratenerorde, 170 fol., circa 1530-1540; fol. 12 r^o – 111 v^o: *Consuetudines praemonstratenses*. (H.J.)

Hisce chronicis conscribendis contribuere: A.E.K. (A.E. Kovács, Csorna), B.A. (B. Ardura, Roma), B.Sch. (B. Schuster, Speinshart), D.M.D. (D.-M. Dauzet, Mondaye), H.J. (H. Janssens, Averbode), H.v.B. (H. van Bavel, Heeswijk), J.J.W. (J.J. Waldmer, Milwaukee, USA), J.P. (J. Peersman, Ninove), L.H. (L. Horstkötter, Hamborn), L.V.D. (L.C. Van Dyck, Tongerlo), M.P. (M. Plouvier, Laon), O.F. (O. Fényi, Gödöllő), U.G.L. (U.G. Leinsle, Regensburg).